

Rapport Landelijk Beeld Relatie Geloofsgemeenschappen en Mensen met een Verstandelijke Beperking

*Onderzoek van de Protestantse Theologische Universiteit in samenwerking met
Vereniging van Geestelijk Verzorgers en Reliëf, Christelijke vereniging van
zorgaanbieders*

1

André Mulder

Senior Onderzoeker Bijzondere Leerstoel Diaconaat

Amsterdam/Ommen 28 april 2022

Inhoud

Inleiding	3
Werkwijze	4
Analyse	5
Deel I: Respondenten	6
1. Leeftijd van de respondenten	6
2. Aantal jaren werkzaam als geestelijk verzorger	8
3. Lidmaatschap Vereniging Geestelijk Verzorgers	9
4. Levensbeschouwelijke sector	10
5. Werkvelden	12
6. Opleidingsniveau	13
Deel II: Contacten met geloofsgemeenschappen	14
1. Formeel contact met geloofsgemeenschappen	14
2. Welke geloofsgemeenschappen?	15
3. Met wie contact?	16
4. Waarover gaat dat contact?	17
5. Afspraken over sociale inclusie	19
6. Opvatting over meer aandacht voor Mensen met een Verstandelijke Beperking	20
7. Opvatting over afname van betrokkenheid	22
8. Behoefte aan meer betrokkenheid	23
9. Taak eenzaamheidsbestrijding	25
10. Voorbeeldige praktijken en kansen voor vernieuwing	26
11. De stem van de cliënt over Bijbelverhalen	29
Deel III: Mensen met een Licht Verstandelijke Beperking en Professionalisering	32
2. Vragen over begeleiding	33
3. Expertise en expertise-uitwisseling	34
DEEL IV: Conclusies en Vervolg	39
Literatuur	42

Inleiding

Op 1 januari 2021 ging aan de Protestantse Theologische Universiteit de onderzoeksplaats Sociale Inclusie en Levensbeschouwing van Mensen met een Verstandelijke Beperking van start. De onderzoeksplaats heeft als opdracht de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking te onderzoeken, met name waar het hun relaties met geloofsgemeenschappen betreft. Een tweede doel is deze sociale inclusie te bevorderen, onder andere door de stem van mensen met een verstandelijke beperking over het voetlicht te brengen en actie-onderzoek te entameren waarin nieuwe praktijken van inclusie worden onderzocht.

Mijn allereerste taak was het creëren van een op empirisch onderzoek gebaseerd landelijk beeld van de stand van zaken over de relatie tussen geloofsgemeenschappen en zorginstellingen. Dit rapport is de uitkomst van deze taak.

Als onderzoeker ben ik begonnen met literatuur verzamelen en gesprekken voeren met geestelijk verzorgers werkzaam in het werkveld van zorg voor mensen met een verstandelijke beperking en onderzoekers die in het verleden werk hebben verricht op dit onderzoeksthema. De geestelijk verzorgers werken verspreid door Nederland bij christelijke en niet-christelijke instellingen, met of zonder zending van een levensbeschouwelijke organisatie. Na ongeveer 25 gesprekken bereikte ik een soort verzadigingspunt: er kwamen geen nieuwe feiten meer aan het licht.

3

Mijn beeld op basis van de gesprekken zag er als volgt uit:

- De betrokkenheid van geloofsgemeenschappen op mensen met een verstandelijke beperking neemt geleidelijk aan af. Er worden minder gemeenschappelijke vieringen georganiseerd; het wordt lastiger vrijwilligers te vinden voor het onderhouden van contacten (formeel en individueel), onder meer door vergrijzing van vrijwilligers en toenemende zorgbehoefte van cliënten (verminderde mobiliteit), die extra inspanningen van de instelling en van vrijwilligers vraagt met betrekking tot vervoer.
- Lokaal zijn verschillen groot: op sommige plekken is sprake van jarenlange trouw in betrokkenheid; soms zijn er nieuwe initiatieven. Op andere plekken is de betrokkenheid verminderd of volledig verdwenen.
- De betrokkenheid richt zich vooral op vieringen en levensbeschouwelijke educatie (catechese/bijbelgroepen), hetzij in kerken, hetzij op de instellingen.
- De relaties tussen zorginstellingen lopen niet via diaconieën, maar via vaste contactpersonen, voorgangers, een gemeentelid/parochiaan, of een commissie.
- De behoefte van mensen met een verstandelijke beperking om hun net werk uit te breiden door contacten met mensen van buiten de instelling is groot.
- Mensen met een licht verstandelijke beperking vormen een speciale uitdaging voor geestelijk verzorgers vanwege hun eigen levensbeschouwelijke, sociaal-psychologische en medische profiel.

Om deze indrukken te verifiëren heb ik samen met de werkveldraad van de VGVZ een online survey opgezet. De werkveldraad is nieuwsgierig naar deze thematiek omdat het faciliteren van professionalisering van de geestelijk verzorgers in dit werkveld een van de taken is. Ook Reliëf, Christelijke vereniging van zorgaanbieders is betrokken bij de enquête. Reliëf is al enkele jaren bezig een netwerk sociale inclusie te vormen en heeft vragen bij de richting en doelstelling van een dergelijk netwerk. Reliëf traint daarnaast geestelijk verzorgers en is geïnteresseerd in hun professionaliseringsvragen

Voor een onderzoek naar de relatie tussen mensen met een beperking en geloofsgemeenschappen zijn verschillende aangrijpingspunten denkbaar: mensen met een beperking; geloofsgemeenschappen; geestelijk verzorgers. Onze vragenlijst kiest het perspectief van geestelijk verzorger op de relatie geloofsgemeenschappen-mensen met een verstandelijke beperking als het aangrijpingspunt. Zowel de route naar het perspectief van geloofsgemeenschappen alsook de route naar het perspectief van mensen met een verstandelijke beperking beschouwen we als onbegaanbaar, zeker binnen het tijdsbestek van 6 maanden. AVG regels en onderzoeksmethodische afwegingen deden ons besluiten het perspectief van geestelijk verzorgers te kiezen. Zij zijn sleutelfiguren - of kunnen dat zijn - in die relatie. Onderzoekstechnisch was dit voor ons de overblijvende route.

We beseffen dat dit een inperking is van het mogelijke beeld dat we zouden krijgen als we de andere twee routes (ook) zouden bewandelen. Om een voorbeeld te geven: kerken leveren niet alleen vrijwilligers die rechtstreeks contact hebben met mensen met een verstandelijke beperking wonend in zorginstellingen, maar ook vrijwilligers die werk verrichten voor collectieven als diaconale instellingen, inloophuizen en buurtcentra. Op die plekken kunnen ze mensen met een verstandelijke beperking ontmoeten, en deze activiteiten komen waarschijnlijk niet in beeld door de blik van de geestelijk verzorgers die we nu hebben gekozen om vast te leggen. Evenmin komt informatie over de relatie tussen gezinnen met kinderen met een verstandelijke beperking die leven binnen geloofsgemeenschappen niet in beeld als die relaties niet bekend zijn bij geestelijk verzorgers.

We formuleerden deze onderzoeksvraag: *Welk beeld hebben geestelijk verzorgers die werken in het werkveld van zorg voor mensen met een verstandelijke beperking van contacten tussen hun cliënten en geloofsgemeenschappen in het licht van sociale inclusie?*

Werkwijze

Op basis van de eerste indrukken - zoals hierboven verwoord - hebben we een vragenlijst opgesteld. Deze vragenlijst is beoordeeld en van kritiek voorzien door de leden van de Werkveldraad Mensen met een Beperking van de VGVZ (Anouk Helmich, Melissa Dales), door prof. Dr. Thijs Tromp bijzonder hoogleraar Diaconaten directeur van Reliëf en door dr. Erik Olsman, universitair hoofddocent geestelijke verzorging aan de PThU.

Op drie manieren hebben we de onderzoekspopulatie van geestelijk verzorgers die werken met mensen met een verstandelijke beperking bereikt:

- benadering van alle bij de VGVZ geregistreerde leden, aspirant-leden en student-leden in het werkveld Mensen met een Beperking met behulp van het bureau van de VGVZ;
- benadering van alle bij de Centra voor Levensvragen geregistreerde geestelijk verzorgers (1^e lijn);
- benadering van overige geestelijk verzorgers via sneeuwbalmethode - mensen werd gevraagd de oproep voor deelname door te sturen naar een collega (bijvoorbeeld een niet-lid van de VGVZ vanwege een HBO-bachelor opleiding) en via een oproep in de Nieuwsbrief van Reliëf, christelijke verenging voor zorgaanbieders.

De geestelijk verzorgers kregen online een link toegestuurd die toegang gaf tot de vragenlijst, die opengesteld was op 6 oktober 2021. Na 21 dagen zijn alle geestelijk verzorger nogmaals benaderd als herinnering aan de uitnodiging. Op 10 december 2021 is de mogelijkheid tot deelname gesloten.

Uiteindelijk hebben 49 deelnemers de vragenlijst ingevuld, waarvan 36 leden van de VGVZ. Op alle werkende VGVZ-leden in het werkveld Mensen met een Beperking (64) is dit een percentage van 56,25.

5

Analyse

We geven in de meeste gevallen de rechte tellingen weer. Enkele tabellen zijn vanwege hercodering van open antwoorden aangepast. Hiervan is een logboek bijgehouden.

Voor bijna alle vragen zijn de antwoorden blootgesteld aan een correlatie-analyse middels een Chi-kwadraat toets (Pearson Chi-Square; Likelihood ratio; Lineair-by-Lineair Association). Dit leverde slechts in 1 geval een significant resultaat op.

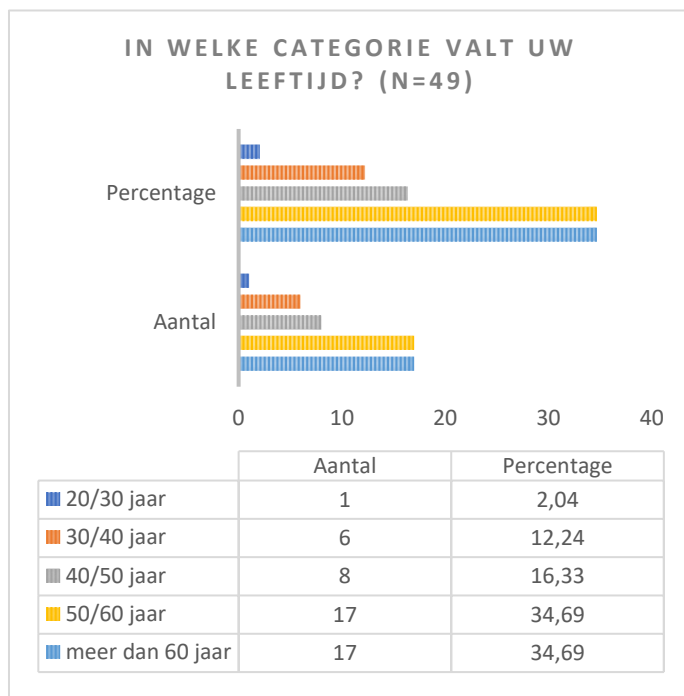
Ook hebben we voor subgroepen aantallen handmatig herberekend om de verhoudingen binnen de respondentengroep te kunnen weergeven. Dit leverde een aantal interessante bevindingen op.

Kwalitatieve data (bij open vragen) zijn via close reading of via thematische codering geanalyseerd.

Deel I: Respondenten

We hebben de deelnemers onderzocht op de variabelen leeftijd, opleidingsniveau, lidmaatschap VGVZ, levensbeschouwelijke sector, werkvelden en aantal jaren ervaring in het werken met mensen met een beperking. Onderstaand geven we de resultaten weer.

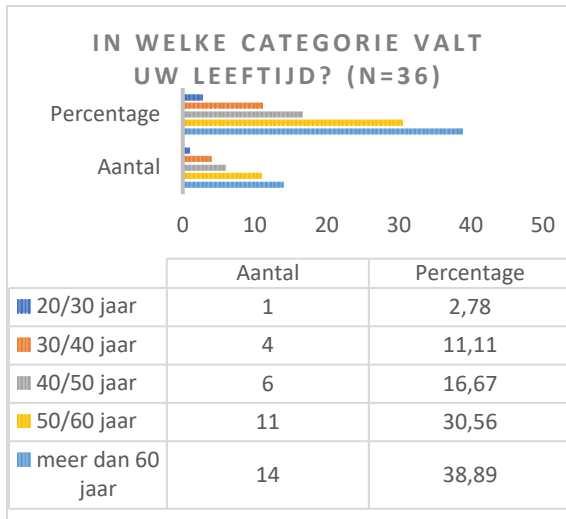
1. Leeftijd van de respondenten

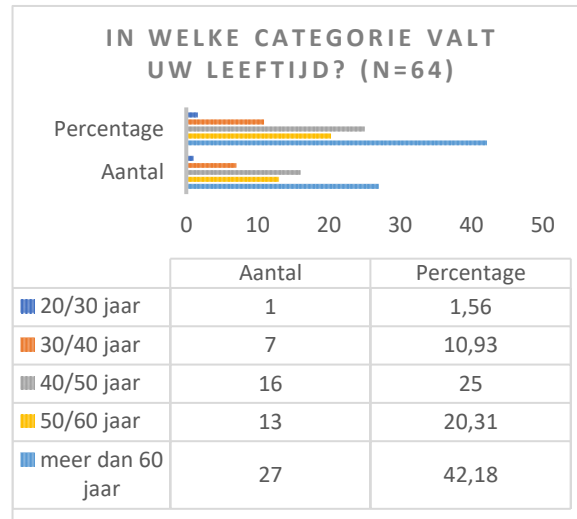
Tabel 1: Leeftijd respondenten; percentage op alle deelnemers

Ruim 69% van de respondenten heeft een leeftijd boven de 50 jaar. Meer dan 1/3 is ouder dan 60 jaar.

Om te zien hoe het zit met representativiteit van onze populatie als het gaat om VGVZ-leden filteren we allereerst de subpopulatie van VGVZ-leden uit en vergelijken die met alle werkende leden van de VGVZ die ingeschreven zijn bij de VGVZ bij het werkveld Mensen met een Beperking.

Tabel 2: Leeftijd VGVZ leden onder respondenten; percentage op subpopulatie VGVZ leden

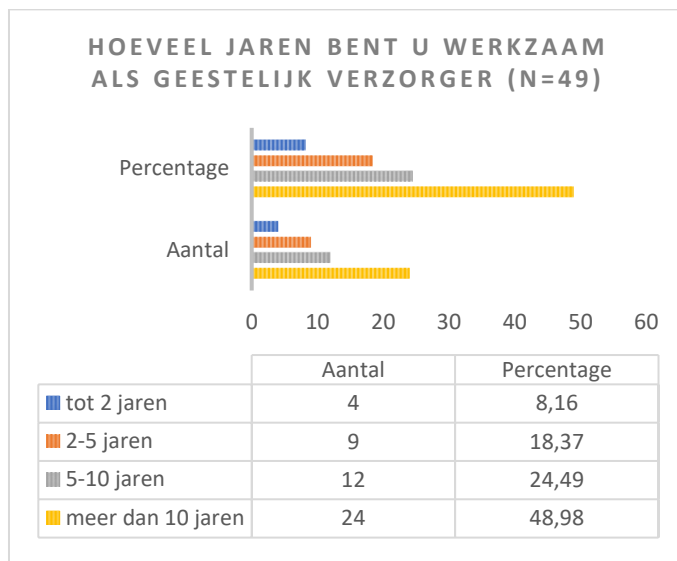
Tabel 3: Leeftijd alle actieve VGVZ leden in het werkveld; percentage op alle leden

Bij de subpopulatie is ruim 69% ouder dan 50 jaar waarvan nog een iets groter deel ouder is dan 60 jaar (bijna 39%) met een toename van het percentage naar de hogere categorieën. De grootste verschillen tussen onze subpopulatie VGVZ-leden en alle VGVZ-leden uit het werkveld zijn de volgende: de categorie 40/50 jaar, die hier een kwart van de populatie uitmaakt en dus groter is (+ 8,3%) en de categorie 50/60 jaar die hier ruim 20% van de populatie uitmaakt is significant kleiner (- 10,3%). De oudste categorie van meer dan 60 jaar is vergelijkbaar van omvang (= + 3.3%).

Gemiddeld genomen is de totale populatie VGVZ leden iets jonger dan de subpopulatie in ons onderzoek. In onze populatie ontbreken VGVZ leden die behoren tot de levensbeschouwelijke sector Humanisten. Zij zijn gemiddeld genomen iets jonger (tussen 40-50 jaar) en dragen dus bij aan de lagere gemiddelde leeftijd.

Concluderend zien we dat leeftijdsverdeling tussen onze gehele populatie en onze subpopulatie VGVZ-leden en de totale VGVZ populatie grotendeels vergelijkbaar is. 50 plussers domineren beide tabellen. Hierbij zouden we de vraag op kunnen werpen of er sprake is van vergrijzing in het veld als 40% binnen de komende 7 jaren met pensioen gaat. Is er voldoende aanwas aan de onderkant?

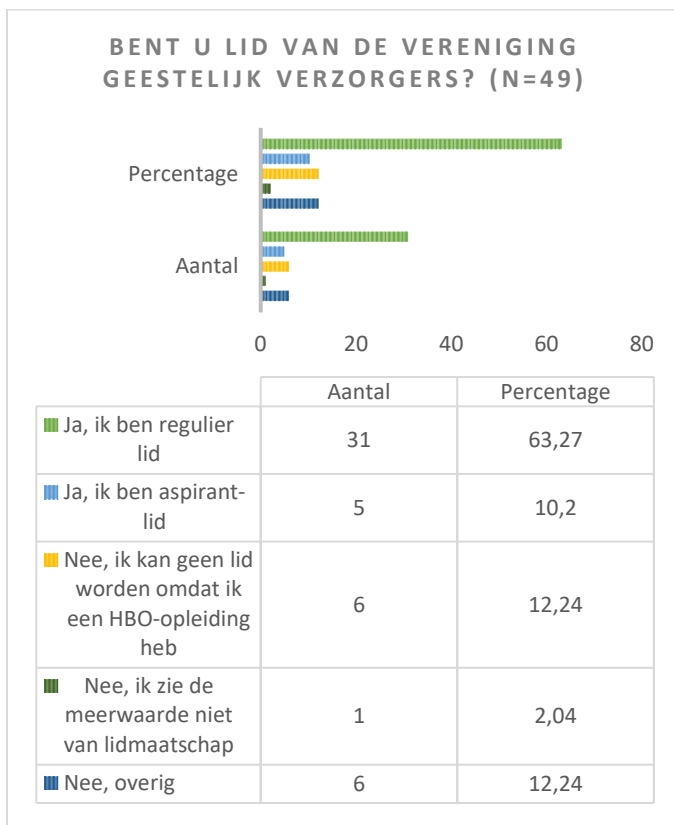
2. Aantal jaren werkzaam als geestelijk verzorger

Tabel 4: Jaren werkervaring als geestelijk verzorgers; percentage op alle deelnemers

De tabel laat zien dat bijna de helft van de respondenten meer dan 10 jaren werkt en dat beginners (tot 2 jaar werkervaring) schaars zijn. Onder de 10% is pas gestart in dit werkveld. Dit roept de vraag op of er voldoende vervangingsaanbod is van geestelijk verzorgers als de oudste categorie (60+ = bijna 39%) met pensioen gaat. In ieder geval kunnen we zeggen dat er veel ervaring aanwezig is in onze populatie.

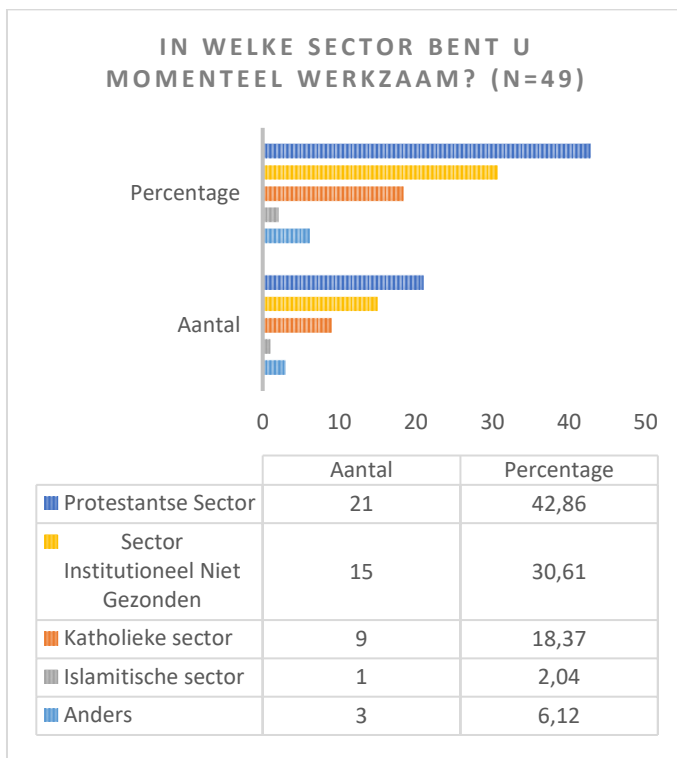
3. Lidmaatschap Vereniging Geestelijk Verzorgers

Tabel 5: Lidmaatschap VGVZ; percentage op alle deelnemers

74,47% van de respondent is lid. Gevraagd naar de redenen van het overige kwart voor het niet-lid zijn zien we een formeel obstakel (hbo-opleiding) en een aantal persoonlijke afwijzingsgronden zoals het niet zien van meerwaarde, of de kosten (2x). 4 personen geven aan dat lidmaatschap (nog) niet mogelijk is/was; ook wordt genoemd dat men het voor zichzelf niet relevant vindt of dat men zich er nog niet in verdiept heeft.

4. Levensbeschouwelijke sector

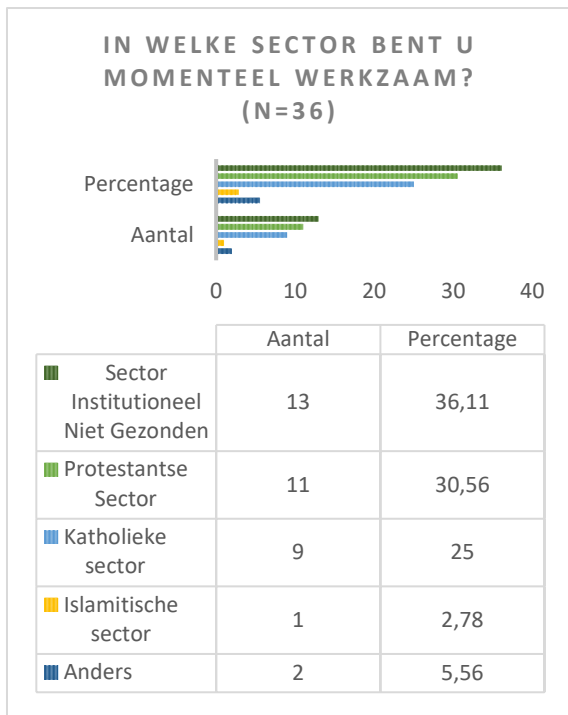

Tabel 6: Levensbeschouwelijke sector; percentage op alle deelnemers

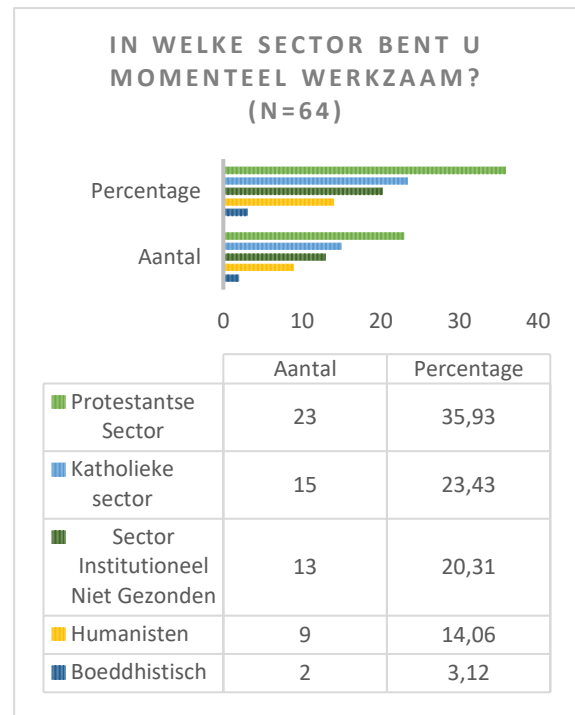
VGZ-leden kunnen zich laten inschrijven in een levensbeschouwelijke sector. De meeste respondenten geven aan levensbeschouwelijk te behoren tot de Protestantse Sector. Als tweede volgt de Sector Niet Institutioneel Gezonden (zonder ambt of kerkelijke zending) en als derde volgen de katholieken en 1 moslim respondent.

Bij de optie 'anders' werd de pas opgerichte nieuwe Orthodoxe sector genoemd (die op het moment van het opstellen van de vragenlijst nog niet aanwezig was). Ook geven respondenten aan meervoudig betrokken te zijn ('protestant, katholiek en humanistisch') of werkzaam te zijn in zowel een christelijke als ook een niet levensbeschouwelijk gebonden organisatie.

Wanneer we de verdeling vergelijken met alle ingeschrevenen bij de VGZ uit onze respondenten in dit werkveld zien we het volgende beeld:

Tabel 7: Levensbeschouwelijke sector subpopulatie VGVZ leden Werkveld Mensen met een Beperking onder respondenten; percentage op subpopulatie VGVZ leden

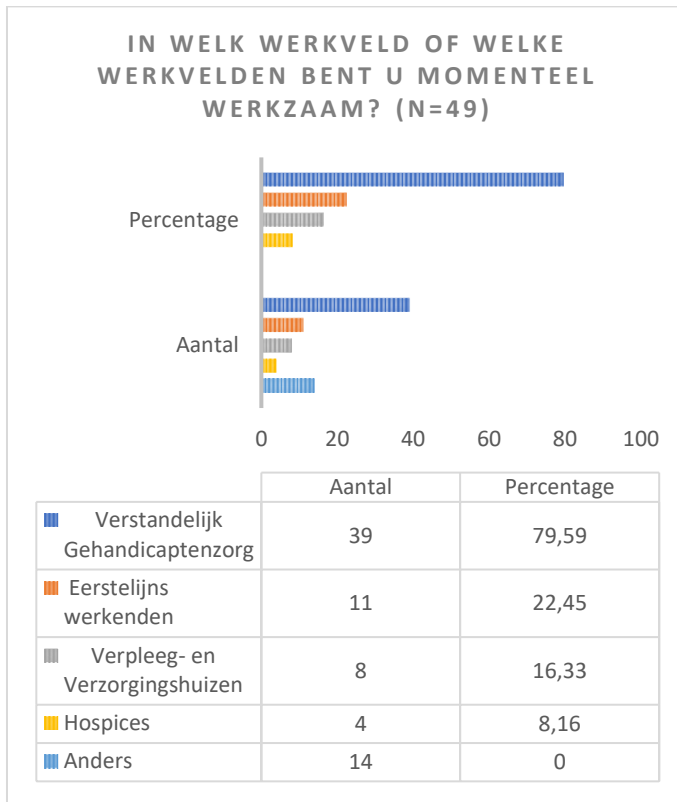
Tabel 8: Levensbeschouwelijke sector alle VGVZ leden in het Werkveld Mensen met een Beperking; percentage op alle werkende VGVZ leden in het werkveld Mensen met een beperking

In de subgroep leden VGVZ is de protestantse sector niet het grootst: dat is sector institutioneel niet-gezonden. Dat betekent dat niet-leden vooral behoren tot de Protestantse Sector (bijna 77%); zij trekken het gemiddelde op.

Vergelijken we deze subpopulatie in verband met representativiteit met alle leden van de VGVZ dan valt op dat er 9 ingeschrevenen zijn in de Humanistische sector en 2 in de Boeddhistische sector. In onze subpopulatie VGVZ-leden ontbreken deze humanisten en boeddhisten, en dat betekent dat ons onderzoek alleen representatief is voor de Protestantse, Katholieke en Institutioneel Niet Gezonden sectoren. Voor wat betreft de Hindoeïstische, Boeddhistische, Islamitische en Joodse sectoren: hierover hebben we geen of te weinig informatie. Twee leden zijn niet geregistreerd in een sector (3,12% - niet in de tabel zichtbaar).

De verdeling in de totale populatie verschuift opnieuw ten opzicht van onze respondenten (en de subpopulatie VGVZ-leden). Op de tweede plaats qua omvang verschijnen nu de katholieken, en op de derde plaats de institutioneel niet gezonden. Dat betekent dat in onze respondentengroep een lichte oververtegenwoordiging is van deze laatste groep en een lichte ondervertegenwoordiging van de katholieken.

5. Werkvelden

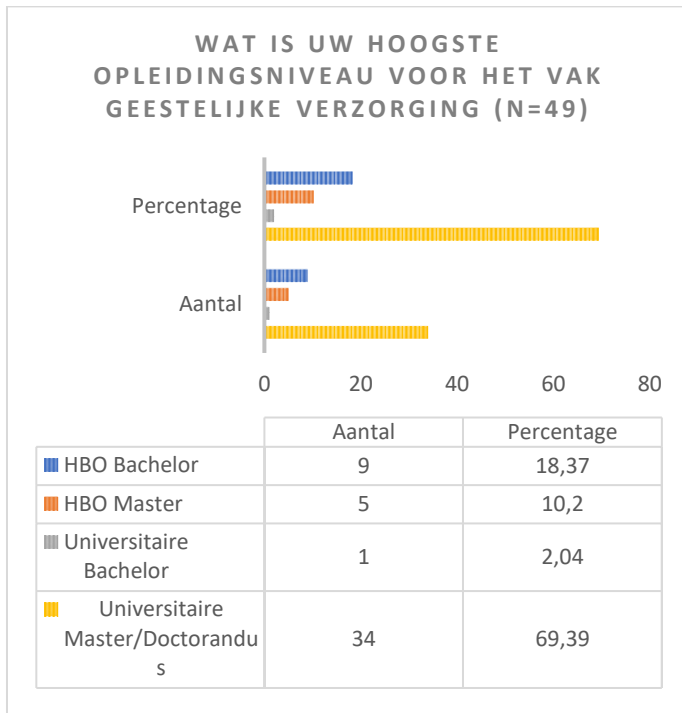

Tabel 9: Werkvelden; percentage op alle deelnemers

De 49 respondenten geven in 76 antwoorden hun werkvelden aan. Dat betekent dat meerdere respondenten bij verschillende instellingen in loondienst zijn, bij een instelling in verschillende domeinen werken of als zzp'er in meerdere domeinen werken.

De toelichtingen bij de vraag 'anders' waren specificaties zoals kinderpalliatieve zorg, NHA (2 x) mensen met een fysieke beperking of geloofsgemeenschappen. Ook werden daar andere werkvelden als ziekenhuis en revalidatie (elk 1 x) en psychiatrie en jeugdzorg (elk 2 x) genoemd.

6. Opleidingsniveau

Tabel 20: Opleidingsniveau; percentage op alle deelnemers

Bijna 80% van de respondenten heeft een opleiding op master-niveau, 20% heeft een bacheloropleiding.

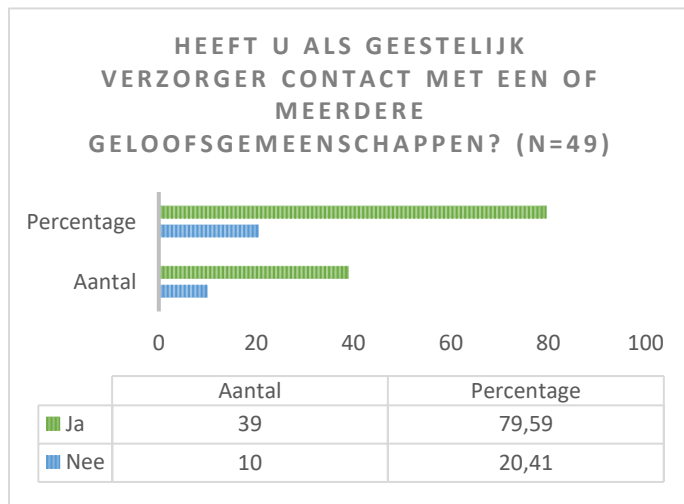
Er zijn geen wetenschappelijk gepromoveerden in onze populatie.

Dit roept de vraag op of er in het wetenschappelijke onderzoek voldoende aandacht is voor de geestelijke verzorging aan mensen met een verstandelijke beperking.

Deel II: Contacten met geloofsgemeenschappen

1. Formeel contact met geloofsgemeenschappen

We gaan nu naar het hart van het onderzoek: de vraag naar de relatie tussen geloofsgemeenschappen en mensen met een verstandelijke beperking. We stelden allereerst de vraag naar formeel contact tussen geestelijk verzorger en geloofsgemeenschappen.

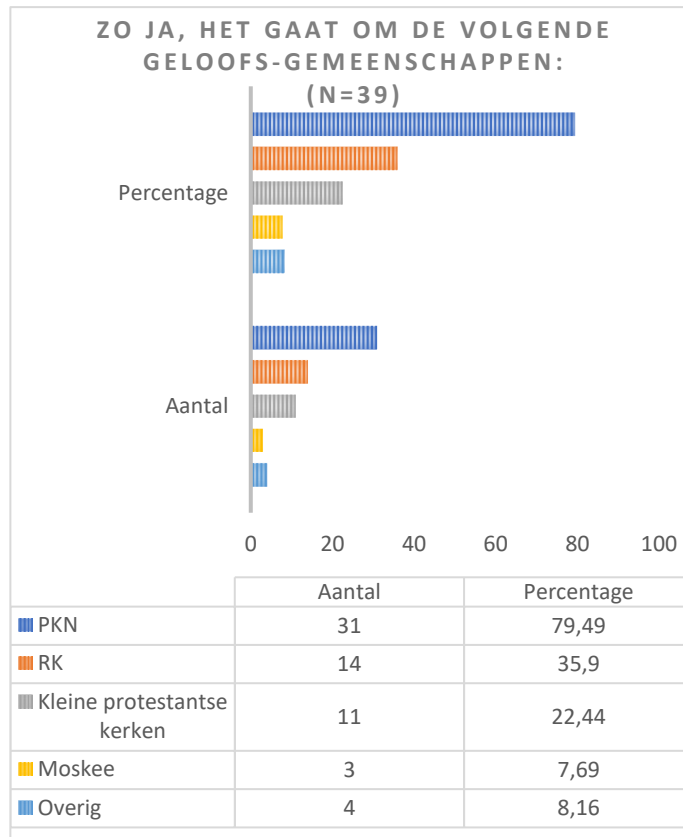
Tabel 31: Formeel contact met geloofsgemeenschappen; percentage op alle deelnemers

Gemiddeld heeft bijna 80% van de geestelijk verzorgers formeel contact met geloofsgemeenschappen.

Kijken we naar subgroepen dan zien we dat 90,5% van de protestanten en 100% van de Rooms-katholieken zulke contacten hebben. Bij de niet-institutioneel gezonden is dat percentage significant lager, namelijk 53,3%. Dit roept vragen op over volledigheid van het beeld dat niet-institutioneel gezonden hebben van hun rol en op de betekenis van geloofsgemeenschappen in het zingevingsstelsel van hun cliënten.

2. Welke geloofsgemeenschappen?

Met welke geloofsgemeenschappen hebben geestelijk verzorgers contact?

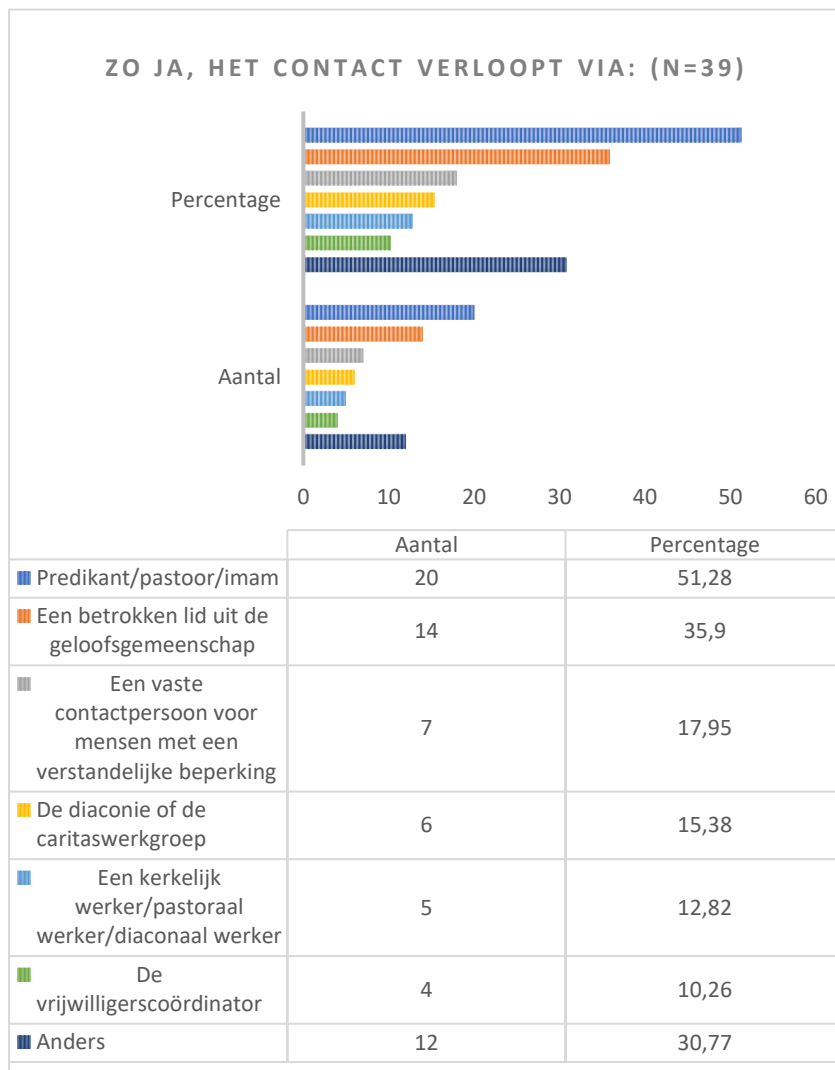
Tabel 12: Soorten geloofsgemeenschappen; percentage op subpopulatie deelnemers met contacten

Onder 'Overig' vallen de Hindoegemeenschap, een oecumenische basisgemeenschap, de Orthodoxe Kerk in Nederland en de Raad van Kerken. Onder kleine protestantse kerken vallen de CGK, de GKv, de NGK, de VEG en de Baptistenkerken.

Verreweg de meeste contacten zijn er met protestantse geloofsgemeenschappen. Bij nadere analyse door het uitvoeren van een Chi-kwadraattest blijkt dat het contact loopt via de 'eigen zuil': protestanten hebben vooral contact met protestantse kerken en rooms-katholieken hebben vooral contact met katholieke kerken. Het grote aandeel protestanten onder onze respondenten leidt dus ook tot het grootste aantal contacten met protestantse kerken. Dit roept de vraag op hoe deze praktijk zich verhoudt tot het religieuze profiel van de cliënten. Hebben geestelijk verzorgers wel voldoende oog voor andere geloofsgemeenschappen in verband met de behoeften van cliënten die bij die geloofsgemeenschappen behoren?

3. Met wie contact?

Wie zijn de contactpersonen voor de geestelijk verzorgers?

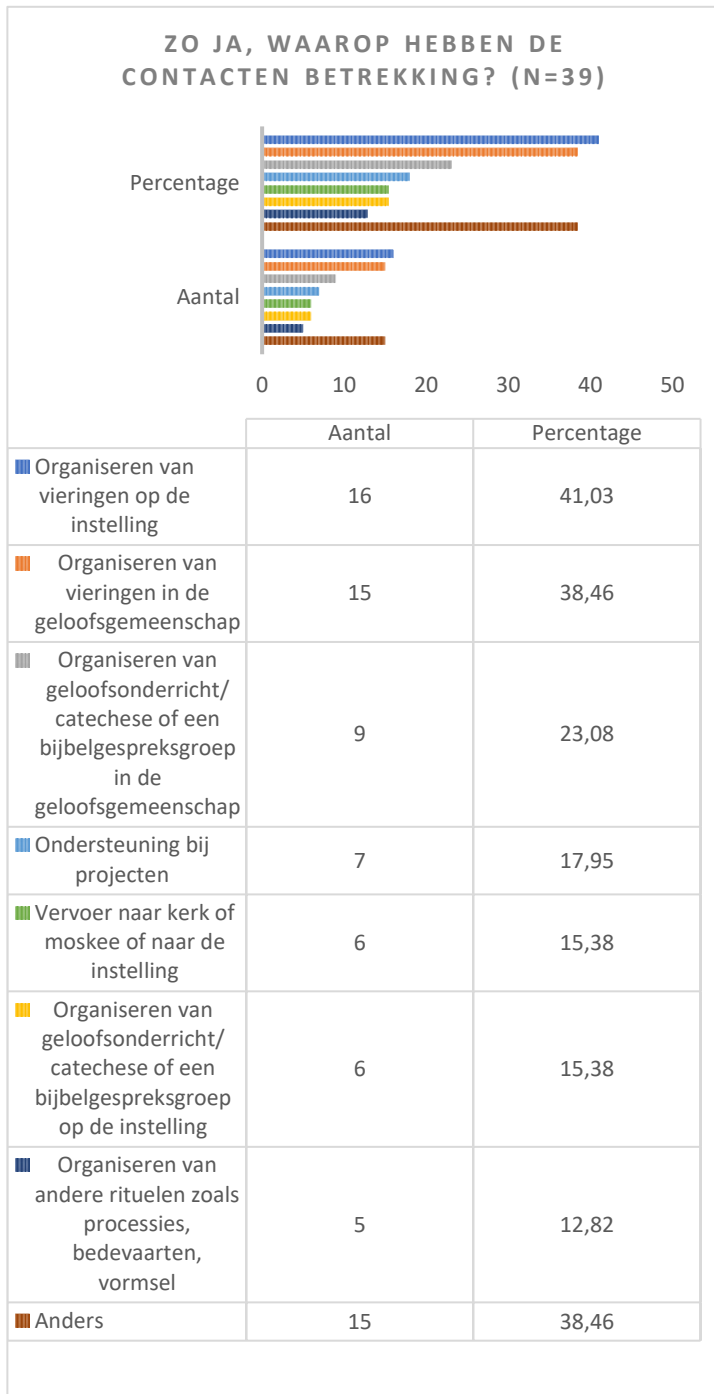

Tabel 13: Contactpersonen; percentage op subpopulatie deelnemers met contacten

De meeste contacten lopen via de voorgangers of een betrokken gemeentelid. Protestantse diaconieën of katholieke caritas(werk)groepen lijken maar een bescheiden rol te spelen, net als professionals in de rol van kerkelijk of diaconaal werker, en de vrijwilligerscoördinator. De groep 'Anders' geeft te zien dat besturen van de moskee, kerk, parochie of bisdom soms het aanspreek punt zijn (4 x). Op andere plekken is er een commissie, soms van een samenwerkingsverband van kerken (4 x). 2 x noemt de geestelijk verzorger zichzelf als de contactpersoon. Het kerkblad speelt ook een rol in het contact, volgens 1 respondent.

4. Waarover gaat dat contact?

We vroegen naar de inhoud van de contacten tussen geestelijk verzorgers en geloofsgemeenschappen.

Tabel 14: Doel contact; percentage op subpopulatie deelnemers met contacten

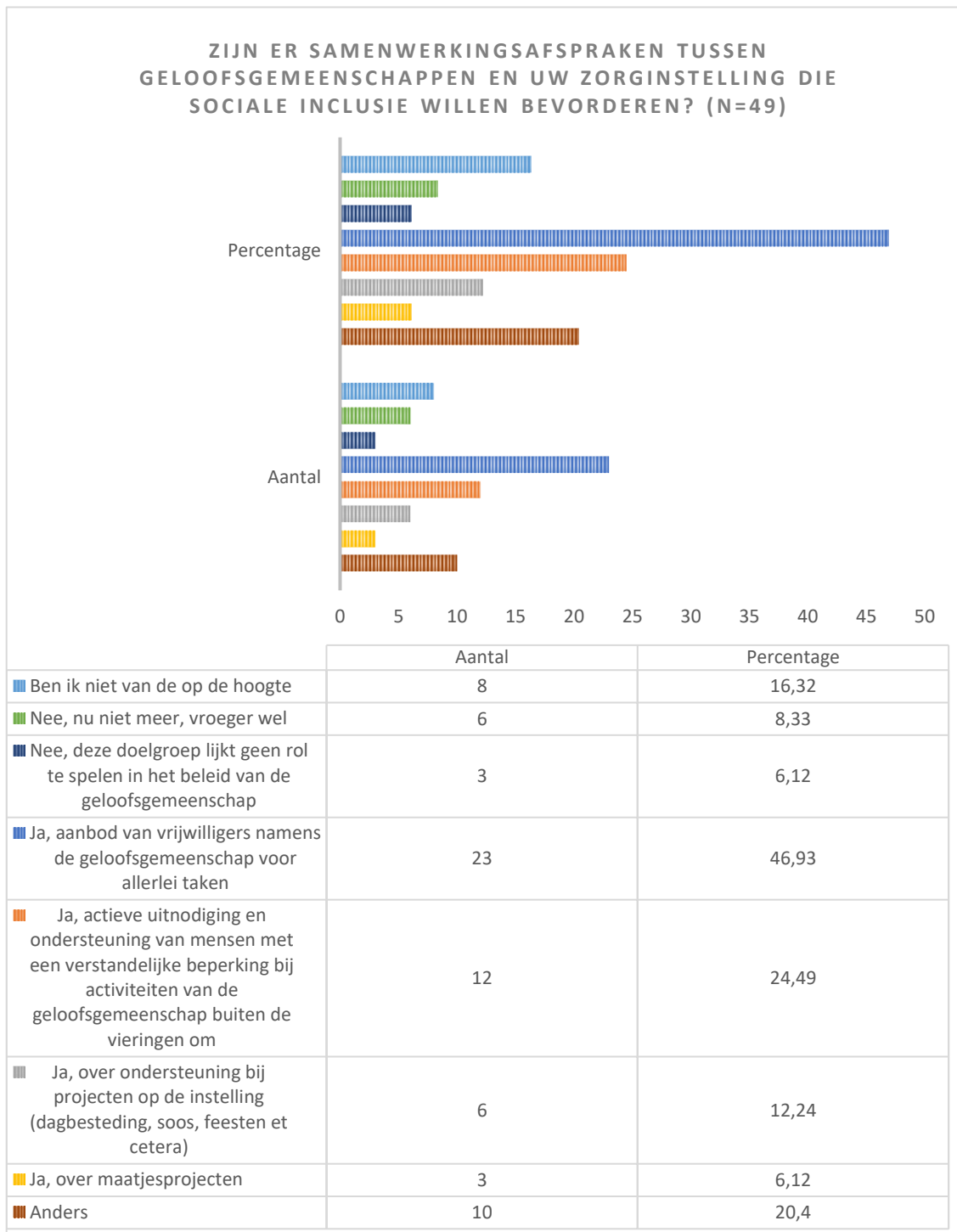
De meeste contacten richten zich op vieringen (op de instelling of in de kerk), en op geloofsonderricht/bijbelgroepen (op de instelling of in de kerk). Als we ook de aandacht voor rituelen als processies etc. meetellen kunnen we concluderen dat de meeste aandacht in de contacten uitgaat naar de primair geloofsgebonden activiteiten (vieren en leren). Dat daar ook afspraken over vervoer voor nodig zijn (15%) ligt voor de hand. De aandacht voor

projecten is gering.

Bij 'anders' vinden we 5 x contact over individuele bewoners en 2 x over het functioneren van geestelijke verzorging (klankbord/beleidsoverleg); 2 x wordt gesproken over het hoe van de betrokkenheid van de geloofsgemeenschap op de bewoners van de instelling, bijvoorbeeld over vrijwilligers of ambtsdragers. 2 x wordt het kerk/parochieblad genoemd als gespreksonderwerp. 1 x wordt bijeenkomsten rond zingeving en het vormen van een sociaal netwerk genoemd, 1 x andere initiatieven (bijvoorbeeld te gast zijn bij kloosters) en 1 x ondersteuning bij uitvaarten.

5. Afspraken over sociale inclusie

Na de vraag over algemene contacten met geloofsgemeenschappen stelden we ook een vraag naar samenwerkingsafspraken met geloofsgemeenschappen gericht op sociale inclusie.

Tabel 15: Samenwerkingsafspraken sociale inclusie; percentage op aantal respondenten

51% van de respondenten (25) geeft aan dat er afspraken zijn over sociale inclusie. Sommigen hebben meer dan één concreet onderwerp aangekruist. In de meeste gevallen

(bijna 47%) gaat het om de inzet van vrijwilligers. Het kan dan bijvoorbeeld gaan over bezoekwerk of hulp bij groepsbijeenkomsten. Het tweede item is het uitnodigen voor activiteiten buiten de vieringen om (bijna 25%).

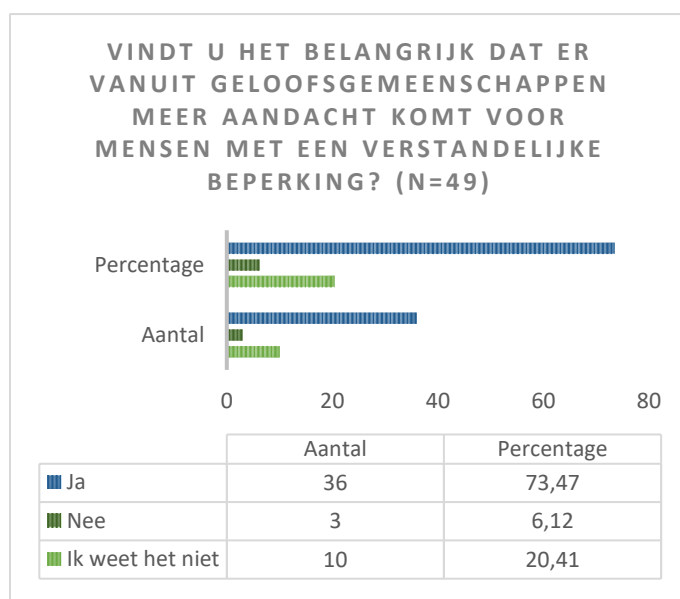
17 respondenten geven aan dat er geen samenwerkingsafspraken zijn of dat ze er niet meer zijn, dan wel dat ze daarvan niet op de hoogte zijn (35%).

Bij de toelichting ('Anders') vinden we 5 x vermelding van deelname aan of uitnodiging voor kerkdiensten, wat aangeeft dat de respondenten dat ook scharen onder bevorderen van sociale inclusie. Verder geeft men aan dat betrokkenheid op vrijwillige basis gebeurt (dus niet via vaste afspraken), en dat het per locatie kan verschillen.

Opvallend gezien de in onze verkennende gesprekken voorafgaand aan de survey gehoorde grote behoefte aan maatjesprojecten is dat er hierover weinig afspraken zijn tussen kerken en zorginstellingen (6,12%).

6. Opvatting over meer aandacht voor Mensen met een Verstandelijke Beperking

Om te peilen in hoeverre geestelijk verzorgers de aandacht vanwege geloofsgemeenschappen als voldoende inschatten stelden we de volgende vraag:

Tabel 16: Belangrijk meer aandacht; percentage op alle deelnemers

Het is duidelijk dat een ruime meerderheid het belangrijk vindt dat er meer aandacht vanuit geloofsgemeenschappen komt voor mensen met een verstandelijke beperking.

Bij de toelichting op dit antwoord (34 antwoorden) worden als *motieven* bij het 'ja' antwoord vermeld:

- Mensen met een verstandelijke beperking horen zoals ze zijn bij de gemeenschap van de samenleving en (dus) ook van de geloofsgemeenschap. Soms wordt de kwalificatie 'volwaardig' toegevoegd.

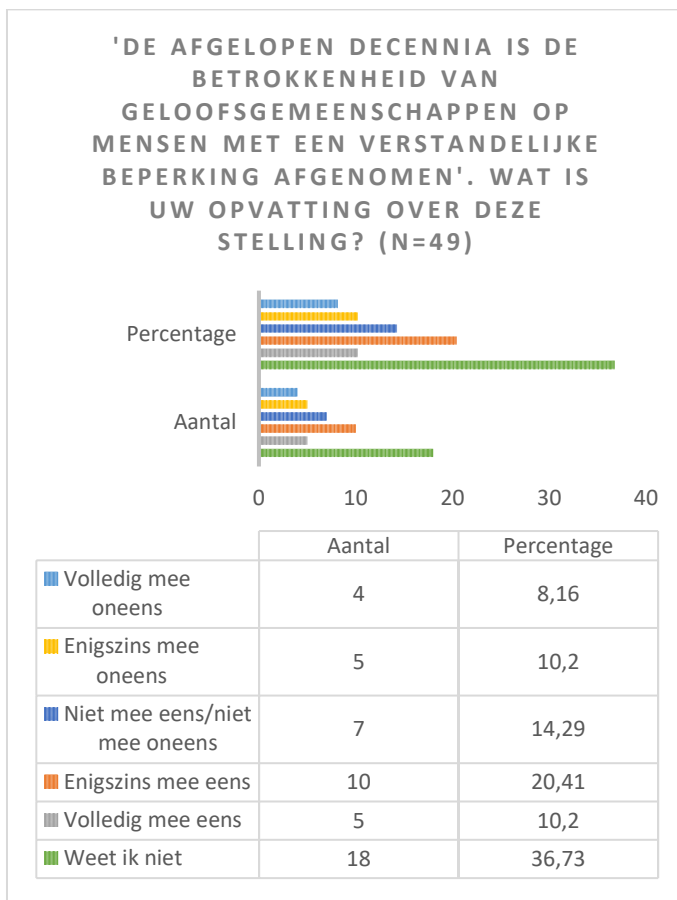
- Mensen met een verstandelijke beperking wonen in het gebied van kerken/parochies
- Als mensen met een verstandelijke beperking deelnemen aan de geloofsgemeenschap is dat een wederzijdse verrijking. Het is fijn voor beide groepen. Voor geloofsgemeenschappen is het verrijkend omdat ze een open blik voor menszijn, betrokkenheid ervaren en de waarde van diversiteit ontdekken: in begaafdheid, beleving van geloof en deelname aan rituelen. Voor mensen met een beperking betekent het ervaren van inclusie, welkom zijn, erbij horen en de vergroting van hun zichtbaarheid en hun netwerk.
- De kwetsbaarheid van mensen met een verstandelijke beperking vraagt om extra aandacht en zorg.
- De betrokkenheid van kerken wordt gemist, ook door de geestelijk verzorger.
- Er moeten juist activiteiten komen voor mensen met ernstig meervoudige beperkingen; te veel is gericht op mensen met een licht verstandelijke beperking.
- Er is wel aandacht maar die moet meer gestructureerd zijn.
- Meer aandacht is altijd beter.

Enkele antwoorden wijzen naar *oorzaken* van verminderde of ontbrekende aandacht:

- Kerken moeten zich bezighouden met veel maatschappelijke thema's; daarom moet het steeds weer worden geagendeerd.
- Parochies zijn samengevoegd waardoor ze op grotere afstand zijn komen te staan van mensen in de buurt.
- Kennis ontbreekt aan de kant van geloofsgemeenschappen over het gedrag en de behoeften van mensen met een verstandelijke beperking ('ze begrijpen het niet'; 'ze zijn eng'; 'onbekend maakt onbemind') en hoe daar op in te spelen. Geestelijk verzorgers signaleren een verlegenheid bij kerkmensen in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking. Kennisoverdracht is nodig.
- Kennis ontbreekt eveneens aan de kant van de zorginstellingen bij groepsleiders/persoonlijk begeleiders die niet weten wat deelname aan een geloofsgemeenschap voor cliënten betekent. Daardoor worden geen initiatieven genomen of wordt participatie afgeremd. Geestelijk verzorger is een wegbereider intern.
- Er is te weinig participatie van geloofsgemeenschappen; soms wordt een houding van uitbesteding gesignaleerd: de zorg is de taak van de instelling, zij weten hoe het moet; soms neemt de participatie af.

Er was 1 toelichting op het antwoord: 'weet ik niet' waarin twijfel doorklonk: werkt speciale aandacht niet ook isolerend? Ook wordt de vraag opgeworpen of aandacht van een geloofsgemeenschap voor cliënten in een niet-confessionele instelling geen argwaan wekt: wat willen 'ze' met onze cliënten en hoe werkt dat uit?

7. Opvatting over afname van betrokkenheid

Tabel 17: Opvatting afname betrokkenheid; percentage op alle deelnemers

Het gemengde beeld dat we in aanloop naar deze enquête ontwikkelden over de mogelijk afnemende betrokkenheid van geloofsgemeenschappen op mensen met een verstandelijke beperking wordt in deze tabel bevestigd. Ruim 18 procent is het volledig of enigszins oneens met de stelling. Dat betekent dat er in de ogen van deze respondenten niet of nauwelijks sprake is van afnemende betrokkenheid. Tegelijk is ruim 30 procent - een grotere groep dus - het enigszins of volledig eens met de stelling. Deze respondenten zien juist wel enige of ruime afnemende betrokkenheid. Ongeveer 15 procent is neutraal en nog eens ruim 36 procent weet het niet.

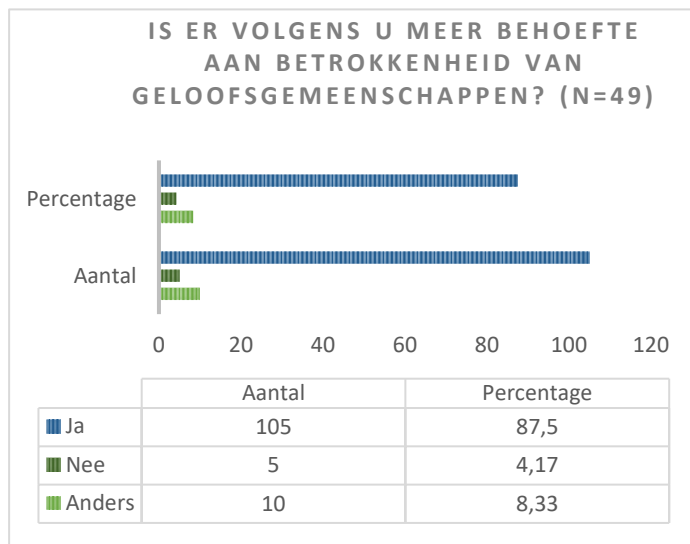
Bij de toelichting van respondenten komen thema's die al aangegeven zijn bij oorzaken terug. Een aspect dat door een respondent, die het met de stelling volledig eens is, wordt toegevoegd is het liturgische belang: aanpassing zou de liturgie verstoren. Vergrijzing onder de vrijwilligersgroep, drukte bij jongeren en incompetentie van predikanten worden door een respondent, die het enigszins met de stelling eens is, als oorzaken genoemd.

Een toelichting door een respondent die het volledig oneens is met de stelling is dat kerken oog hebben voor diversiteit en hard werken aan sociale integratie. Er zijn warme contacten, die gezien kunnen worden als de opbrengst van de inspanningen van geestelijk verzorgers.

De conclusie moet zijn dat er een neergang in betrokkenheid is volgens de geestelijk verzorgers, maar dat dat kennelijk lokaal erg verschillend is. Tegelijk moet worden gezegd dat een fors deel hierover geen uitspraak kan doen.

8. Behoefte aan meer betrokkenheid

Vervolgens stelden we de vraag of er behoefte is aan meer betrokkenheid vanuit de geloofsgemeenschappen en waar die betrokkenheid zich in zou moeten uiten.

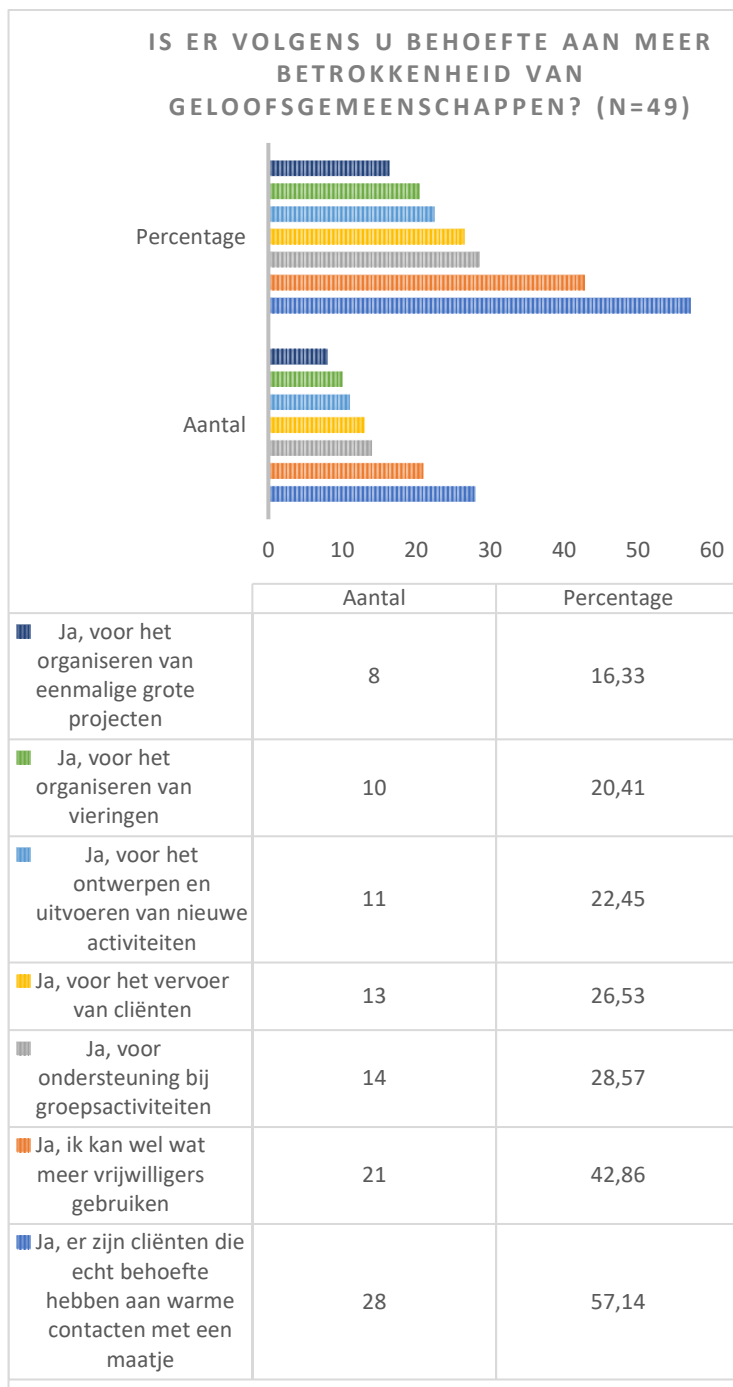
Tabel 18: Behoefte aan meer betrokkenheid; percentage op alle antwoorden

Geestelijk verzorgers zijn in een overgrote meerderheid van mening dat er behoefte is aan een grotere betrokkenheid vanuit geloofsgemeenschappen op mensen met een verstandelijke beperking.

Bij 'Anders' geven 3 respondenten aan hier geen kijk op te hebben, ook vanwege de vele locaties waar zorginstellingen werken en die bij geestelijk verzorgers lang niet allemaal in beeld zijn. 2 respondenten geven aan dat het per locatie verschillend is, zowel bij de instelling als bij geloofsgemeenschappen (bijvoorbeeld door het beleid dat wordt gevoerd). Ook wordt aangegeven dat ontkerkelijking ook onder cliënten optreedt. Ook verduidelijkt iemand dat de behoefte aan meer betrokkenheid ook de geestelijk verzorgers geldt.

5 geestelijk verzorgers geven aan geen behoefte te hebben of te zien als het gaat om een grotere betrokkenheid van geloofsgemeenschappen.

Als we de behoefte aan meer betrokkenheid, die door de meerderheid van de respondenten wordt aangegeven, concreet maken dan zien we de volgende onderwerpen:

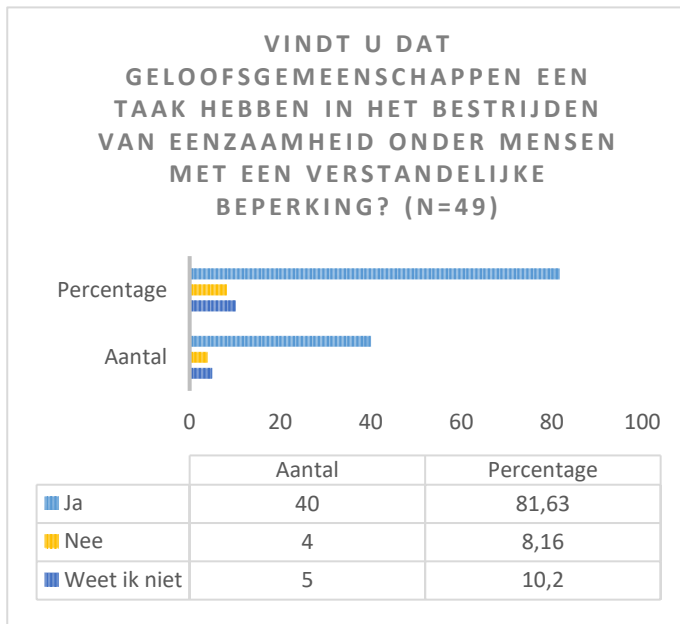

Tabel 19: Behoeftte aan betrokkenheid concreet; percentage op alle deelnemers

De behoefte aan vrijwilligers is groot: zowel voor de geestelijk verzorger zelf (ruim 42%) als de behoefte aan maatjes bij cliënten (ruim 57%). Het laatste onderstreept de behoefte aan vergroting van het netwerk van mensen met een verstandelijke beperking, die ook in onze verkennende gesprekken in aanloop naar dit online onderzoek naar voren kwam. Hulp bij vervoer blijft een aandachtspunt (bijna 27%), zeker bij de toenemende fysieke beperkingen waarmee cliënten die in instellingen wonen te kampen hebben. Ook bij groepsactiviteiten (gespreksgroepen, uitjes) zijn extra mensen nodig (bijna 29%). Hulp bij nieuwe activiteiten, bij vieringen en bij eenmalige projecten sluiten de rij.

9. Taak eenzaamheidsbestrijding

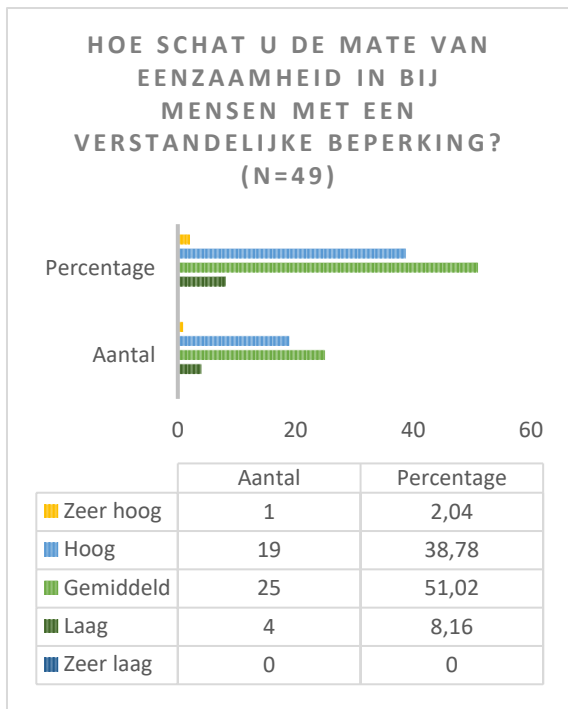
Hebben geloofsgemeenschappen volgens geestelijk verzorgers een taak bij eenzaamheidsbestrijding als het gaat om mensen met een verstandelijke beperking?

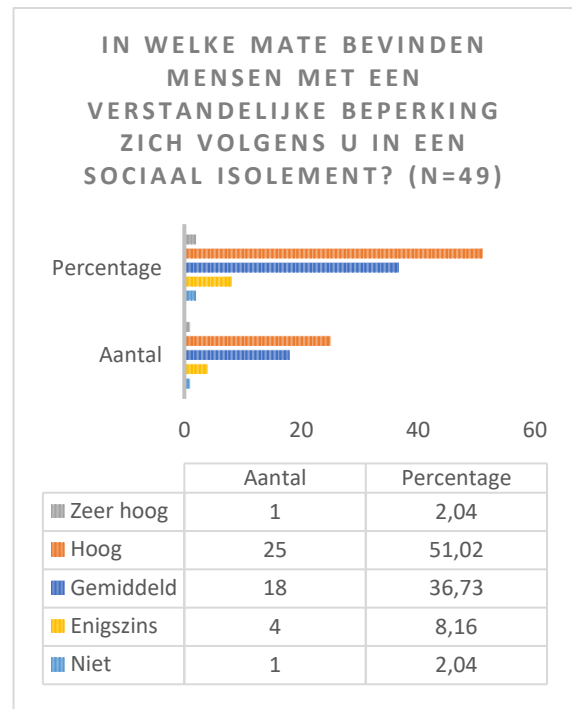
Tabel 20: Taak geloofsgemeenschappen eenzaamheidsbestrijding; percentage op alle deelnemers

4 op de 5 geestelijk verzorgers dichten geloofsgemeenschappen een taak toe bij eenzaamheidsbestrijding. 7 onder hen hebben hun antwoord toegelicht. Motieven van de vraag naar meer betrokkenheid keren hier terug: de geloofsgemeenschap is er voor iedereen en zou dus ook de aandacht over diverse doelgroepen moeten verdelen; erbij horen is essentieel voor het welbevinden, juist door een-op-een contacten; kerken kunnen zorginstellingen ondersteunen; geloof is vaak belangrijker voor cliënten dan men zich realiseert. Ook stelt iemand dat cliënten weinig tot geen bezoek krijgen.

Hoe schatten geestelijk verzorgers de mate van eenzaamheid of het sociale isolement van mensen met een verstandelijke beperking in?

Tabel 21: Mate van eenzaamheid; percentage op alle deelnemers

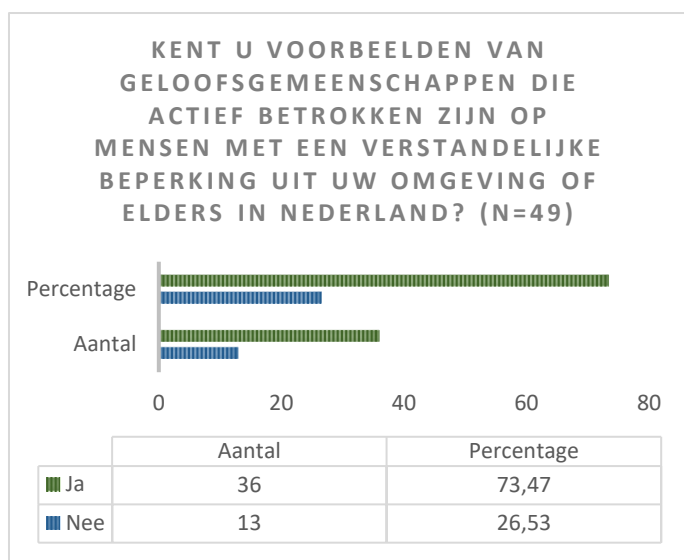

Tabel 22: Mate van sociaal isolement; percentage op alle deelnemers

Ongeveer de helft schat de eenzaamheid onder cliënten gemiddeld in; 40% denkt dat die hoog of zeer hoog is. We zien dat dat isolement volgens meer dan de helft van de geestelijk verzorgers als hoog (51%) of zeer hoog (2%) wordt ingeschat. Als deze observaties juist zijn is de opdracht aan de samenleving - en dus ook aan geloofsgenoten - om het netwerk van mensen met een verstandelijke beperking te vergroten evident. Vraag hierbij is dan welke rol een geestelijk verzorger hierin kan of moet spelen. Ook is de vraag hoe geloofsgemeenschappen kunnen bijdragen aan het verminderen van het sociale isolement.

10. Voorbeeldige praktijken en kansen voor vernieuwing

De literatuur waarin praktijken worden beschreven waarin er kwalitatief goed contact is tussen geloofsgemeenschappen en mensen met en verstandelijke beperking is zo langzamerhand verouderd (Dijk 2004; 2008, Smit 2008; Steglich-Lens en van Loon 2012). We weten niet of gezien de snelle veranderingen in geloofsgemeenschappen en zorginstellingen en gezien de snelle secularisering en deïstitutionalisering op levensbeschouwelijk terrein deze praktijken nog bestaan. Om een actuele impressie te krijgen van de huidige situatie is er een vraag naar bekendheid met voorbeeldige praktijken aan de geestelijk verzorgers gesteld.

Tabel 23: Kennis van voorbeeldige praktijken; percentage op alle deelnemers

36 geestelijk verzorgers kennen dergelijke praktijken. Sommige antwoorden waren zeer concreet, door vermelding van de geloofsgemeenschap en de activiteiten bijvoorbeeld: 'PKN Woerden: catechese'. Andere antwoorden zijn algemener bijvoorbeeld: 'Gereformeerde/Reformatorische kerken'. In totaal zijn 27 lokaliseerbare plekken in Nederland genoemd.

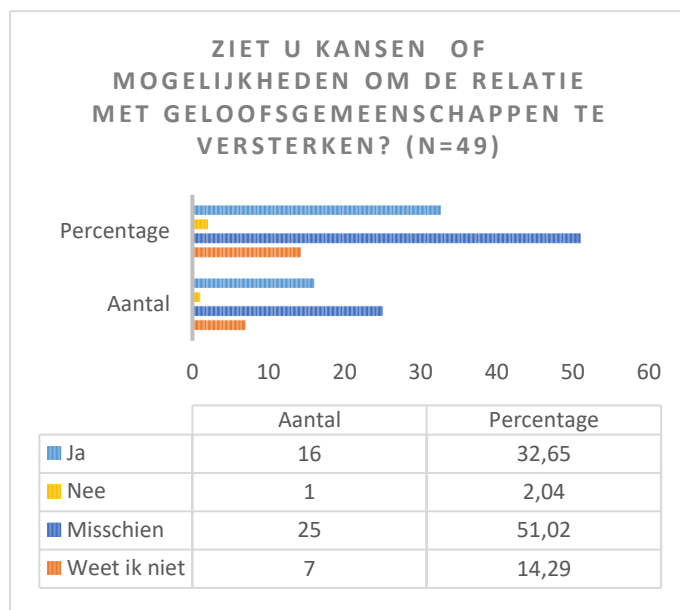
Activiteiten die worden genoemd zijn:

- aangepaste of gecombineerde diensten
- aangepaste catechese
- Bijbelclub
- gezellige avonden/soosavonden/café
- samen eten
- maatjesprojecten/individueel bezoekwerk met bijvoorbeeld spelletjes doen/knutselen
- presentjes brengen op feestdagen
- vaste belafspraken
- bedevaart
- activiteiten door vrijwilligers georganiseerd
- sfeervieringen/belevingsvieringen
- samen leven (de Ark)
- ondersteunen als koster, chauffeur/rolstoelduwer, organist, vrijwilliger bij vieringen op de instelling
- (gelegenheids) koor of drumband organiseren
- verkoop van kaarten die op de dagbesteding zijn gemaakt
- pastor vrijgemaakt voor bezoekwerk
- wederzijds elkaars vieringen bezoeken

- opvang voor hulpvragen
- inloopochtenden

Het zou interessant zijn om te onderzoeken welke kwaliteiten en kenmerken deze praktijken voorbeeldig maakt. Waarom gaat het op sommige plaatsen zo goed en wat zijn daarvan de succesfactoren? Wat valt hiervan voor andere geloofsgemeenschappen te leren? Er ontbreken ook praktijken die in eerdere studies wel genoemd zijn. Is dat toeval, of zijn deze praktijken verdwenen?

We hebben de geestelijk verzorgers gevraagd of ze zelf in hun eigen context kansen zagen voor praktijkverbetering.

Tabel 24: Kansen voor versterking van de relatie; percentage op alle deelnemers

Bijna een derde geeft aan kansen of mogelijkheden te zien, terwijl de helft misschien kansen of mogelijkheden ziet. Dit wijst op een draagvlak voor het ontplooiën van innovaties.

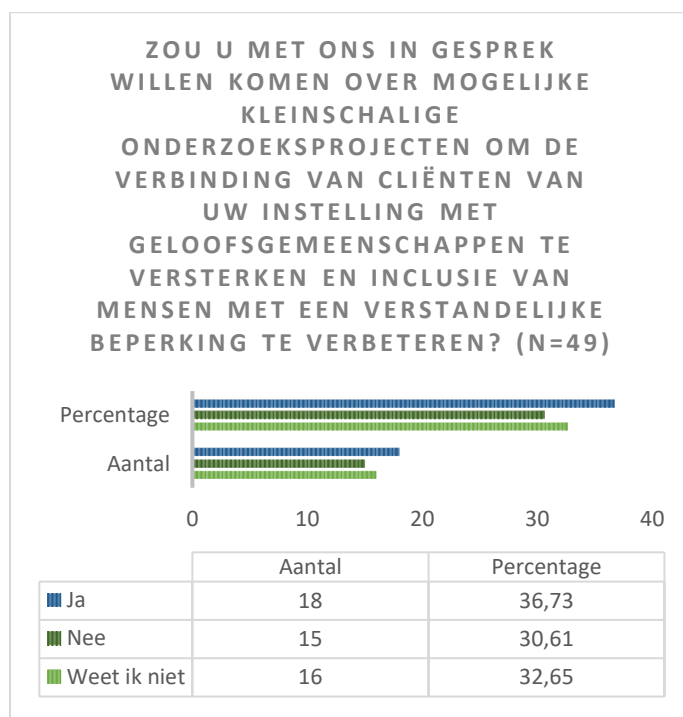
Bij 'Ja' gaven 5 respondenten een toelichting. Men noemt dat er vanuit de situatie die er al is voortgebouwd kan worden, passend bij de mogelijkheden, bijvoorbeeld door een actief aanbod te doen vanuit de geloofsgemeenschappen. Ook wordt gezegd dat juist de betrokkenheid van moskeeën nog gemist wordt. Ook ziet iemand de inzet van diaconale gelden als kans.

Bij 'Misschien' gaven 8 respondenten een toelichting. Het als geestelijk verzorger zelf voorgaan in kerkelijke vieringen wordt genoemd als stap, evenals ook het gezamenlijk vieren van religieuze feesten. Tegelijk wordt gezegd dat het afhangt van de bereidheid en mogelijkheden van de geloofsgemeenschap. Het opbouwen en onderhouden van contacten is een kwestie van lange adem, wat soms niet op te brengen is omdat er zoveel werk is dat verzet moet worden. Hoe kom je aan tijd- en menskracht?

Ook vermeldt iemand de beperkingen die coronamaatregelen aan geloofsgemeenschappen en geestelijk verzorger stellen.

Enthousiasmeren van gemeenteleden of parochianen kan wel eens werken. Ook kan men het gesprek aangaan over de eenzaamheidsproblematiek in het algemeen en de taak en mogelijkheden van de kerk voor mensen in de marge van de samenleving.

Om te onderzoeken of en hoe in de context van de praktijk van de respondent vernieuwing mogelijk is werd hierover een vraag gesteld.

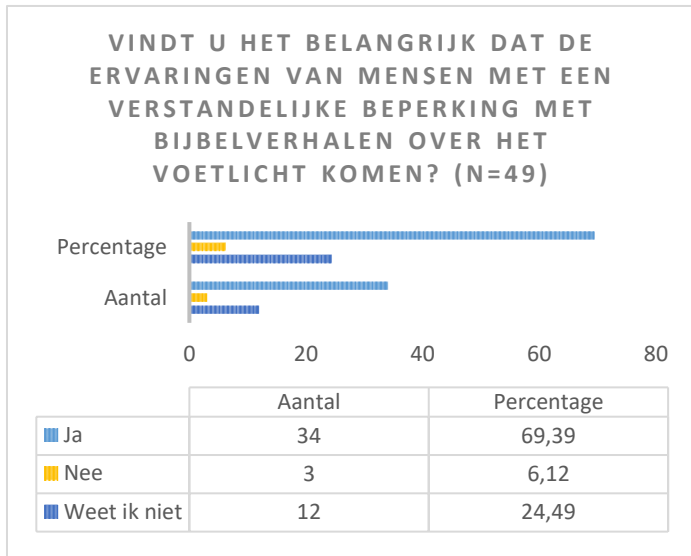
Tabel 25: Belangstelling voor onderzoek geloofsgemeenschappen; percentage op alle deelnemers

Meer dan 1/3 deel van de respondenten open staat voor een gesprek over innovatieonderzoek.

Tegelijk betekent het dat 2/3 deel van de respondenten hier niet voor open staat of dat het niet weet.

11. De stem van de cliënt over Bijbelverhalen

Een mogelijk voorbeeld van een voorbeeldige praktijk is het organiseren van een inclusieve Bijbelgroep. Veel geestelijk verzorgers hebben hierover in de voorgesprekken enthousiast verteld. Bijbelgroepen bestaan vaak lange tijd en worden door cliënten op prijs gesteld. Om te onderzoeken of het initiëren van een project dat deze praktijk wil bestuderen vanuit het perspectief van cliënten stelden we hierover twee vragen.

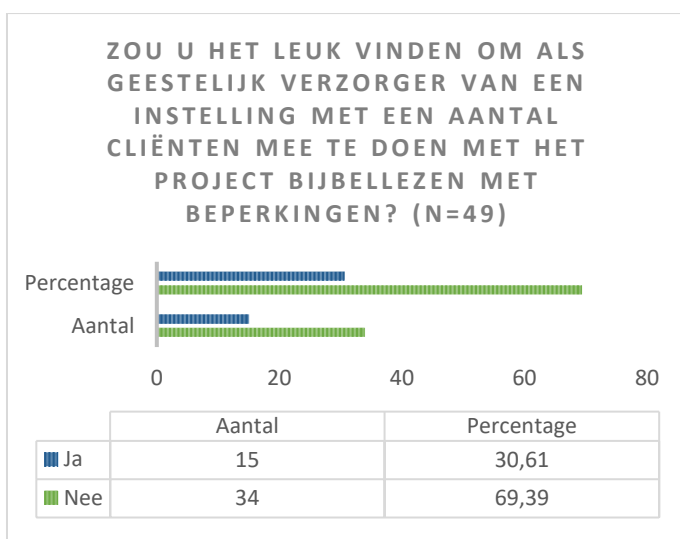

Tabel 26: Ervaring met Bijbelverhalen belangrijk; percentage op alle deelnemers

34 geestelijk verzorgers vinden het belangrijk de ervaringen van mensen met een verstandelijke beperking over het voetlicht komen, 12 zeggen het niet te weten. 3 vinden het niet belangrijk. Dat betekent dat er ruime steun is voor de gedachte dat ervaringen met Bijbelverhalen van mensen met een verstandelijke beperking over het voetlicht worden gebracht. Dit past volgens ons in bewegingen die de stem van groepen mensen die te maken hebben met exclusie willen laten horen en hun publieke zichtbaarheid willen verhogen (*self advocacy*).

30

Zouden respondenten zich dan ook willen inzetten voor een dergelijke project?

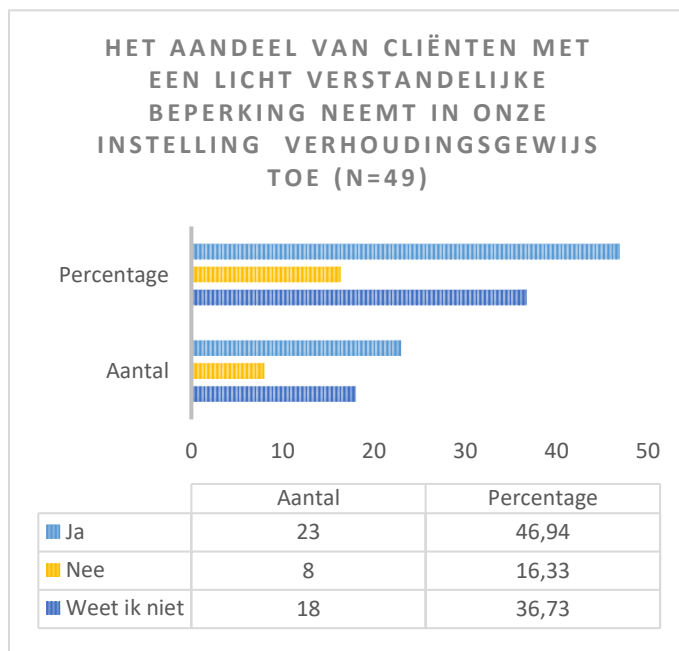
Tabel 27: Meedoen met bijbelproject; percentage op alle deelnemers

15 respondenten geven aan dat ze het leuk zouden vinden om aan een dergelijk project mee te doen. Dit biedt aanknopingspunten om hier een project voor te ontwerpen bij verschillende zorginstellingen.

Deel III: Mensen met een Licht Verstandelijke Beperking en Professionalisering

Uit de gesprekken in aanloop naar deze enquête kwam naar voren dat cliënten met een licht verstandelijke beperking een aantal geestelijk verzorgers voor uitdagingen stelt. Sommigen gaven blijk van duidelijke handelingsverlegenheid en gaven aan behoefte te hebben aan professionalisering. Om deze impressies te toetsen stelden we hierover een aantal vragen. Allereerst vroegen we of het aandeel van mensen met een licht verstandelijke beperking in de instelling groter wordt.

1. Toename aandeel

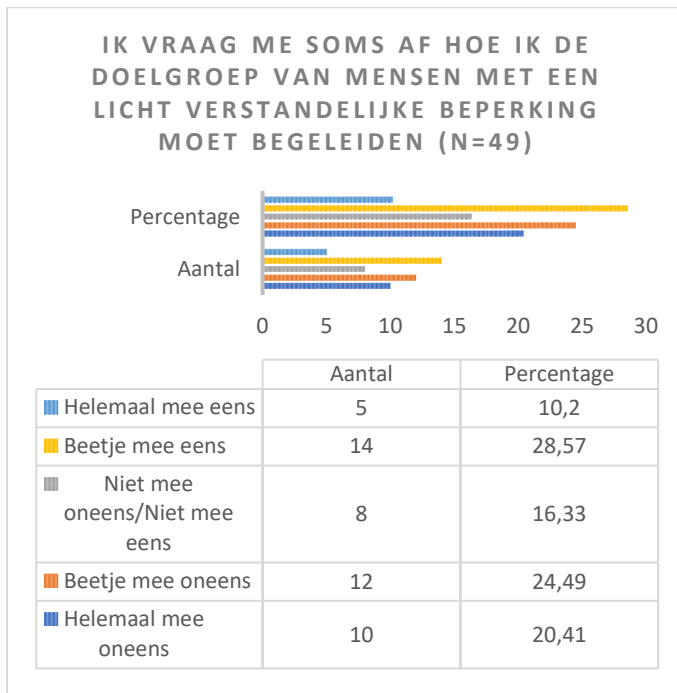

Tabel 28: Groeiend aandeel mensen met een licht verstandelijke beperking; percentage op alle deelnemers

Bijna 47% herkent deze trend die door wetenschappelijk onderzoek wordt ondersteund (Ras, Woittiez, Kempen & Sadiraj, 2010). Ruim 1/3 heeft er geen zicht op en bij 8 geestelijk verzorgers is het niet aan de orde. Dit betekent dat in een fors aantal instellingen gereflecteerd en gehandeld moet worden naar een nieuwe werkelijkheid. Waren eerst mensen met ernstige en/of meervoudige beperkingen de core business van de instellingen, in de toekomst zullen dat mensen met een licht verstandelijke beperking zijn.

2. Vragen over begeleiding

Hoe staat het met de handelingsverlegenheid bij geestelijk verzorgers ten aanzien van deze doelgroep?

Tabel 29: Afvragen hoe doelgroep te begeleiden; percentage op alle deelnemers

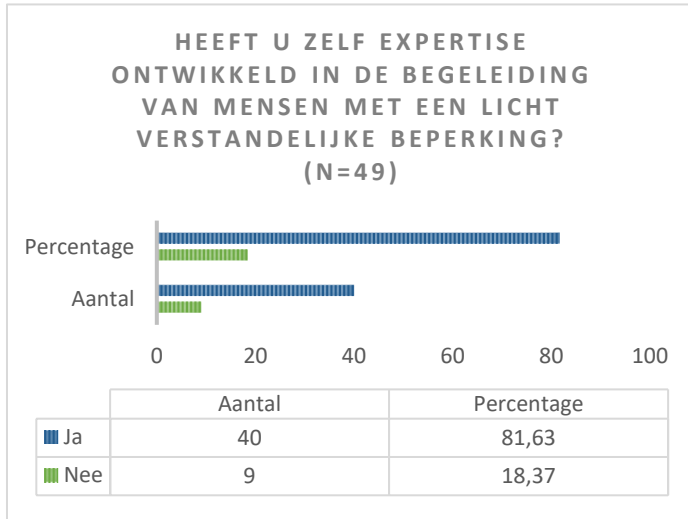
19 respondenten hebben vragen over de begeleiding van mensen met een licht verstandelijke beperking. 9 van hen zien bij hun instelling deze groep cliënten groeien.

22 respondenten hebben die vragen niet.

14 respondenten (ruim 28%) geven vervolgens aan dat zij in gesprek willen komen over onderzoek naar nieuwe mogelijkheden voor geestelijke verzorging aan mensen met een licht verstandelijke beperking.

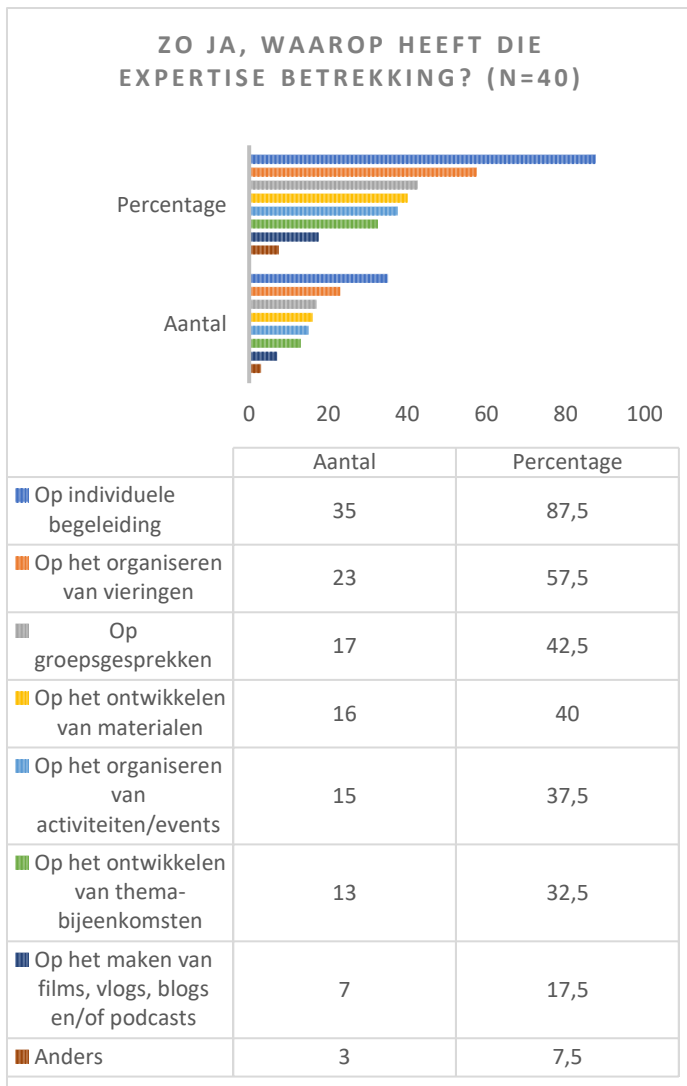
3. Expertise en expertise-uitwisseling

Zouden de respondenten met vragen hun antwoorden kunnen vinden binnen de beroepsgroep zelf? We hebben een vraag gesteld naar expertise in de omgang met cliënten met een licht verstandelijke beperking.

Tabel 30: Expertise in begeleiding van mensen met een licht verstandelijke beperking: percentage op alle deelnemers

4 op de 5 geestelijk verzorgers heeft expertise ontwikkeld in de begeleiding van mensen met een verstandelijke beperking. Op welke aspecten van begeleiding heeft die expertise betrekking?

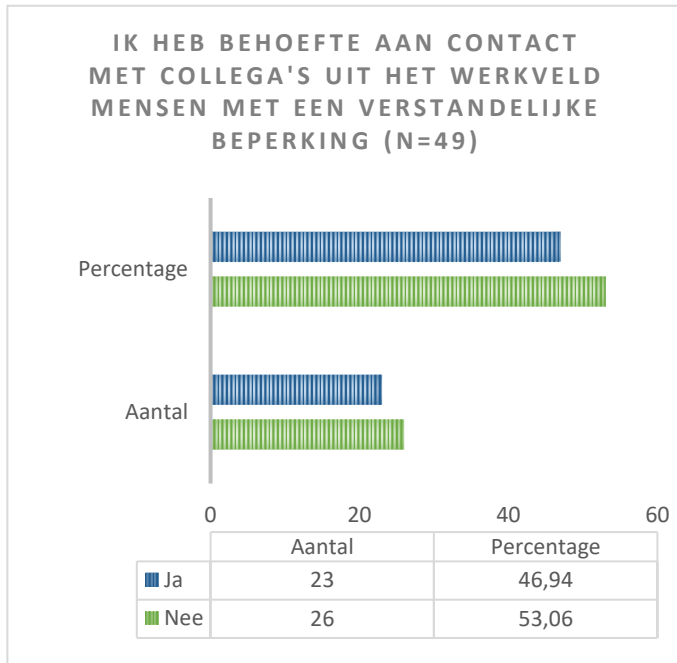

Tabel 31: Welke expertise; percentage op ja-zeggere

Expertise is vooral aanwezig in de individuele begeleiding en vieringen, maar zeker ook in groepsgerichte activiteiten/bijeenkomsten en het ontwikkelen van materialen. Bij ‘Anders’ worden twee concrete voorbeelden gegeven: de methode life wise, en bibliodrama.

Op de vraag of geestelijk verzorgers bereid zijn om hun expertise te delen met collega’s geven 12 respondenten een positief antwoord.

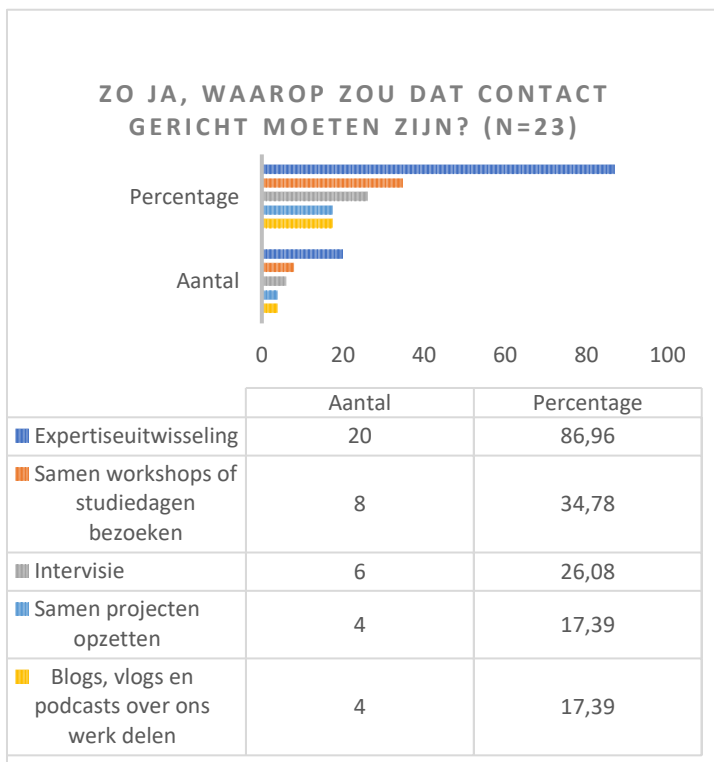
We hebben ten slotte het thema van professionalisering en uitwisseling ook expliciet aan de orde gesteld.

Tabel 32: Behoeftte aan contact collega's; percentage op alle deelnemers

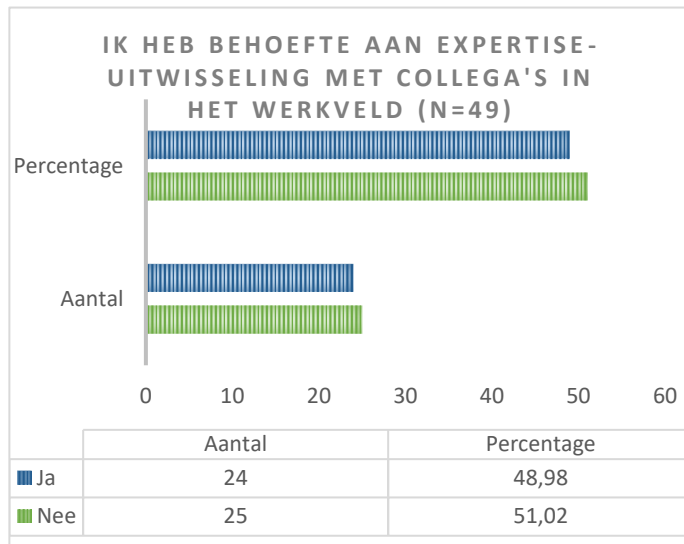
Een kleine meerderheid geeft aan geen behoefte een contact te hebben met collega's - het kan zijn dat zij voldoende contacten hebben - en iets minder dan de helft heeft die behoefte wel. Zij geven aan dat dat contact gericht zou moeten zijn op de volgende onderwerpen:

36

Tabel 33: Inhoud gewenst contact; percentage op ja-zeggere

Expertise-uitwisseling staat overduidelijk als hoogste op de lijst van onderwerpen waarover geestelijk verzorgers contact zouden willen hebben.

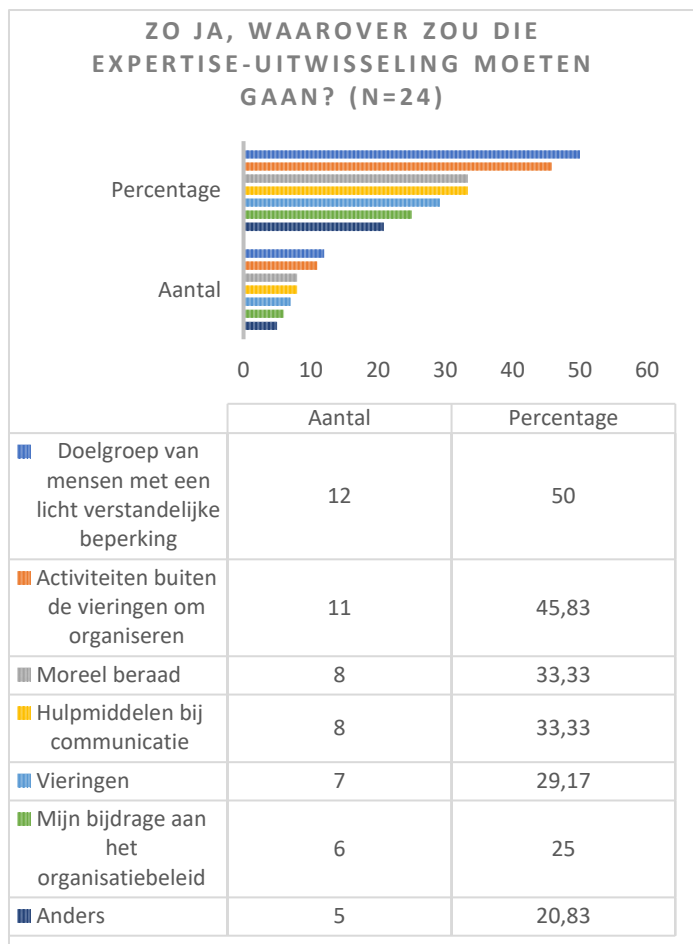

Tabel 34: Behoeft expertise-uitwisseling; percentage op deelnemers

Ongeveer de helft zegt behoefte te hebben aan het delen van expertise.

In een toelichting geven 7 respondenten die 'nee' zeggen dat de behoefte aan contact en/of expertisedeling er wel is, maar dat die ook al is geregeld, bijvoorbeeld via intervisie, overleg met collega-instellingen, LinkedIn-contacten, op landelijk niveau binnen de instelling of binnen de werkveldraad van de VGVZ.

Nader gespecificeerd richt de behoefte aan expertisedeling zich op de volgende onderwerpen:

Tabel 35: Inhoud expertise-uitwisseling; percentage op ja-zeggere

In deze lijst zien we dat de behoefte aan uitwisseling over de omgang met de doelgroep mensen met een licht verstandelijke beperking bovenaan staat.

Bij de open antwoorden worden nog 4 onderwerpen genoemd: mindfulness; intervisie/supervisie; toegankelijk Bijbelstudiemateriaal; knelpunten in het werk.

DEEL IV: Conclusies en Vervolg

De vraag in dit onderzoek was: *Welk beeld hebben geestelijk verzorgers die werken in het werkveld van zorg voor mensen met een verstandelijke beperking van contacten tussen hun cliënten en geloofsgemeenschappen in het licht van sociale inclusie?*

Conclusies

Het beeld dat oprijst uit ons materiaal is gelaagd:

- Er wordt een *neergang* gesignaleerd in de betrokkenheid van geloofsgemeenschappen op mensen met een verstandelijke beperking
- *Lokaal* zijn de *verschillen* in die betrokkenheid *groot*: er worden voorbeelden van jarenlange betrokkenheid gegeven op sommige plaatsen, maar ook worden voorbeelden gegeven van krimpende of verdwenen betrokkenheid op andere plaatsen
- Betrokkenheid richt zich grotendeels op *geloofsgerelateerde* activiteiten op de instellingen of in de lokale kerken: vieringen en educatieve bijeenkomsten (catechese/Bijbel/themagroepen)
- Geestelijk verzorgers hebben in meerderheid de *wens* tot een *vergroting* van de kerkelijke *betrokkenheid* op mensen met een verstandelijke beperking. Hun grootste wens is dat er *meer maatjes* komen voor cliënten.
- Mensen uit geloofsgemeenschappen zijn op *verschillende manieren* als vrijwilligers *betrokken* bij het werk van de geestelijke verzorging: ze ondersteunen bij het organiseren van diensten en gespreksgroepen; bij het vervoeren van mensen naar deze en andere activiteiten; bij het organiseren van individuele pastorale contacten; bij het organiseren van evenementen, bijvoorbeeld rond religieuze feesten of bedevaarten.
- 4/5 van de geestelijk verzorgers heeft formele *contacten* met geloofsgemeenschappen. Deze contacten zijn vooral gericht op de levensbeschouwelijke sector waartoe de geestelijk verzorger zelf zegt te behoren, dus via de eigen zuil. Geestelijk verzorgers zonder zending hebben significant minder contacten met geloofsgemeenschappen
- Bijna 2/3 heeft *samenwerkingsafspraken* over sociale inclusie, voornamelijk over de inzet van vrijwilligers voor allerlei taken.
- 4/5 van de geestelijk verzorgers meent dat geloofsgemeenschappen een taak hebben in eenzaamheidsbestrijding onder mensen met een verstandelijke beperking.
- 1/3 van de geestelijk verzorgers ziet kansen tot verbetering in de praktijken van betrokkenheid van geloofsgemeenschappen; eveneens 1/3 van de geestelijk verzorgers staat open voor gesprekken over kleinschalig innovatieonderzoek op dit thema.
- Een kleine 40% van de respondenten heeft vragen over het hoe van de begeleiding van mensen met een licht verstandelijke beperking. Dit thema scoort hoog als het gaat om de behoefte aan expertise-uitwisseling.

- Er is een hoge bereidheid tot deelname aan innovatie-onderzoek rond begeleiden van mensen met een verstandelijke beperking.

We wijzen nog maar eens op de beperking die dit onderzoek in zich draagt doordat we kozen het perspectief van geestelijk verzorgers te nemen (en dus niet dat van predikanten, kerkelijke vrijwilligers, mensen met een beperking zelf, of familieleden). De blik van de geestelijk verzorgers wordt natuurlijk beïnvloed door hun concrete werkcontext (veelal een instelling) en hun eigen ervaringen met cliënten. Dat zal de resultaten ongetwijfeld hebben beïnvloed. Bij diverse resultaten kunnen verdiepende vragen worden gesteld. Bijvoorbeeld bij de gematigde scores op eenzaamheid/sociaal isolement van cliënten (tabel 21 & 22). Het is interessant om deze af te zetten tegen de eenzaamheidscijfers uit onderzoek waaruit blijkt dat de ervaring van chronische eenzaamheid significant hoger is dan gemiddeld, tussen 40% en 50% (Petroutsou, Hassiotis & Afia 2018; Gilmore & Cuskelly 2014; Cardol, Speet & Rijken 2007). Hebben geestelijk verzorgers geen kennis van deze cijfers, of wordt hun gezichtsveld vooral bepaald door hun blik op de woon- en leefsituatie van de cliënten (bijvoorbeeld intramuraal)?

Niettemin heeft een groot aantal geestelijk verzorgers contacten met geloofsgemeenschappen en dus zicht op huidige praktijken. Dit onderzoek rapporteert - binnen die beperking - daarover.

De resultaten van dit onderzoek nodigen uit tot een aantal *vervolgstappen*.

Er ligt een uitdaging voor geloofsgemeenschappen en geestelijk verzorgers om de betrokkenheid van geloofsgemeenschappen gericht op sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking te verhogen. Dit mede omdat eenzaamheidscijfers onder deze doelgroep hoog zijn. Lokaal actieonderzoek zou hieraan een bijdrage kunnen leveren waarbij een focus op maatjesprojecten wenselijk zou zijn. Het is bemoedigend dat een fors aantal geestelijk verzorgers voor dergelijk onderzoek openstaat.

Verder roept het onderzoek de vraag op wat de kenmerken en kwaliteiten zijn van praktijken die volgens geestelijk verzorgers voorbeeldig zijn. Een onderzoek naar praktijken die volgens respondenten voorbeeldig worden genoemd kan wellicht sleutels tot succesvolle sociale inclusie ontdekken, waarmee ook deuren op andere locaties geopend kunnen worden. Op de derde plaats nodigt het onderzoek uit een professionaliseringstraject te ontwerpen voor geestelijk verzorgers waarin expertise wordt gedeeld over de ondersteuning van mensen met een licht verstandelijke beperking.

De onderzoeksplaats van Sociale Inclusie en Levensbeschouwing van mensen meteen verstandelijke beperking ziet het als haar taak op deze drie thema's een rol te vervullen. Gezien de grote bereidheid van geestelijk verzorgers om mee te willen werken aan onderzoek willen we gaan onderzoeken of en hoe studenten een rol kunnen spelen bij de vraag naar onderzoek naar vernieuwing van praktijken en naar de kenmerken van voorbeeldige praktijken. We richten een Kenniswerkplaats in waarin studenten voor hun

onderzoeksstage of afstudeeronderzoeken onder begeleiding kunnen werken aan deze thema's. Ook zullen we proberen het thema van de verbinding tussen mensen in geloofsgemeenschappen te agenderen. Dat kan mede vorm krijgen door onderzoek naar voorbeeldige praktijken en publicaties daarover in kerkelijke media.

Met de werkveldraad van de VGVZ zullen we in gesprek gaan over vormgeving aan de professionaliseringsbehoeften dit uit de onderzoek naar voren komen en aan de mogelijkheden tot expertisedeling binnen de beroepsgroep. Met het bestuur van de VGVZ lijkt een gesprek voor de hand liggen om te spreken over de leeftijdsopbouw van de beroepsgroep en de toekomstige vervangingsbehoefte. Ook lijkt de aparte positie van niet-gezonden in dit rapport een relevant gespreksonderwerp.

Met Reliëf zou ik graag in gesprek gaan over hun Netwerk Sociale Inclusie, de doelstellingen en de reikwijdte daarvan. Met name over de volgende thema's zou ik met Reliëf in gesprek gaan:

- hoe op zorginstellingsniveau sociale inclusie van cliënten verder kan worden vormgegeven,
- welke rol geestelijk verzorgers en vrijwilligerscoördinatoren en zorgprofessionals daarin spelen en hoe ze daarin gefaciliteerd kunnen worden,
- hoe sociale inclusie geïntegreerd kan worden in een op zingeving gerichte zorgvisie,
- hoe formele relaties met geloofsgemeenschappen kunnen bijdragen aan sociale inclusie.

Literatuur

Cardol, M., Speet, M. & Rijken, M. (2007). *Anders of toch niet? Deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking*. Nivel. Verkregen op 20-1-2021 van <https://www.nivel.nl/sites/default/files/bestanden/Anders-of-toch-niet-2007.pdf>.

Dijk, W. J. (2004). *De ronde kerk. Over mensen met een verstandelijke beperking tussen instelling en kerk. Onderzoek in opdracht van Kerk in Actie Beraadsgroep Diaconaat en Zorg i.s.m. Philadelphia, 's Heeren Loo en Reliëf*. Centrum voor Geestelijke Verzorging en Zingeving.

Dijk, W. J. (2008). *Onwijs gaaf: Over de laagbegaafde in de parochie*. Abdij van Berne.

Gilmore, L. & Cuskelly, M. (2014). Vulnerability to Loneliness in People with Intellectual Disability: An Explanatory Model. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities* 11 (3), 192–199. DOI: 10.1111/jppi.12089.

Petroutsou, A., Hassiotis, A. & Afia, A. (2018). Loneliness in people with intellectual and developmental disorders across the lifespan: A systematic review of prevalence and interventions. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 31, 643-658. DOI: 10.1111/jar.12432.

Ras, M., Woittiez, I., Kempen, H. van & Sadiraj, K. (2010). *Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg voor verstandelijk gehandicapten 1998-2008*. SCP.

Smit, J. (2006). *Zo gewoon mogelijk: Tien theologische tips voor inclusie*. Instituut voor Theologie en Sociale Integratie.

Steglich-Lentz, A. & Loon, J. van (2012). *Geloven in inclusie. Over zingeving en participatie van mensen met een verstandelijke beperking*. Garant.